

In tijden van etnische spanningen: hebben vrienden nog invloed?

Een onderzoek naar het effect van contact op attitudes voor allochtonen in Nederland en de invloed van de moord op Theo van Gogh op dit verband.

Evelien Taal (3690970) &

Manu van der Linden (3652637)

Faculteit Sociale Wetenschappen

Opleiding: Sociologie

Universiteit Utrecht

Datum: 23-06-2013

Begeleider: Leonard van 't Hul

Tweede lezer: Hanneke Posthumus

Voorwoord

Voor u ligt onze scriptie in het kader van de opleiding Sociologie aan de Universiteit van Utrecht. Het schrijven van de scriptie hebben wij als een zeer leerzame periode van onze opleiding ervaren. We zouden daarom graag van de mogelijkheid gebruik willen maken om een aantal mensen te bedanken die hebben bijgedragen aan het tot stand komen van deze scriptie. Allereerst willen wij onze scriptiebegeleider, Leonard van 't Hul, bedanken voor de hulp en ondersteuning die hij ons gedurende het schrijven van de scriptie heeft gegeven. Ondanks zijn drukke schema wist hij altijd een moment voor ons te reserveren om ons te helpen wanneer dat nodig was. Ook willen wij onze familie en vrienden bedanken, in het bijzonder Esmee Heijstek en Merel van Dorresteyn, voor de steun die zij ons hebben gegeven gedurende onze hele studie en specifiek tijdens het schrijven van deze scriptie.

Utrecht, juni 2013

Manu van der Linden en Evelien Taal

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
2. Theorie	6
2.1 De in-group en de out-group	6
2.2 Diepgaand contact	6
2.3 Attituden ten opzichte van de Nederlandse samenleving	7
2.4. Tijden van crisis na de moord Theo van Gogh	7
2.5 Het effect van contact in tijden van crisis	8
2.6 Primary groups en secondary groups	9
2.7 Sterkte van de band	9
2.8 Dempend effect van een politieke gebeurtenis?	10
2.9 Verschillen tussen etnische groepen	10
2.10 Effecten van contact bij etnische groepen	12
2.11 Effect negatief discours voor islamitische minderheid	13
3. Data en Methoden	14
3.1 De dataset	14
3.2 Afhankelijke variabelen	15
3.3 Onafhankelijke variabelen	16
3.4 Modererende variabele	18
3.5 Controlevariabelen	18
3.6. Methoden	20
4. Resultaten	22
4.1 Hypothese 1a en 2a	22
4.2 Hypothese 1b en 2b	22
4.3 Hypothese 3	25
4.4 Hypothese 4a	26
4.5 Hypothese 4b	27
5. Conclusie en discussie	30
6. Literatuur	33

1. Inleiding

Op 11 september 2001 vonden de terroristische aanslagen op de Twin Towers van het World Trade Center in de Verenigde Staten plaats. Hierdoor groeide in westerse landen, zoals Nederland (Shahid, 2005) en de Verenigde Staten (Peek, 2011) de angst voor de Islam. Deze angst zorgde, vaak gevoed door binnenlandse publicisten en politieke actoren, in veel westerse landen voor negatieve aandacht voor moslims (Inayat, 2005). In Nederland was deze negatieve aandacht voor moslims onder andere in de media te zien aan de radicale uitspraken van Pim Fortuyn (Shahid, 2005). In 2002 werd Pim Fortuyn vermoord vanwege zijn extreem rechtse ideeën (Reed, 2002). Het tweede slachtoffer van een politieke moord in Nederland volgde twee jaar later. Theo van Gogh werd in 2004 doodgeschoten door Muhammad Bouyeri, een Moslim met zowel Marokkaans als Nederlands burgerschap (Hylarides, 2005). Van Gogh stond samen met politicus Hirschi Ali bekend om het maken van de anti-islam video 'Submission.' waarop vanuit de Nederlandse maatschappij veel negatieve kritiek is gekomen (Hylarides, 2005). Ook werd in het jaar 2004 voor het eerst gesproken over de Hofstadgroep, een groep radicale moslimjongeren in Den Haag en Amsterdam (Noorloos, 2008). In 2005 werd in Nederland door Geert Wilder de radicaal rechte Partij voor de Vrijheid opgericht (de Lang & Art, 2011).

Bovenstaande gebeurtenissen wijzen in de richting van de aanwezigheid van crisissituaties, hetgeen volgens Rozenthal en Kouzman (1997) inhoudt dat er een serieuze bedreiging van de basis structuur en fundamentele waarden en normen van een sociaal systeem ontstaan, die onder tijdsdruk en onzekere omstandigheden het nodig maken om kritieke beslissingen te maken. Door deze gebeurtenissen veranderde in Nederland het politieke klimaat (van der List, 2013). In de Nederlandse politiek kwam namelijk meer nadruk te liggen op het minderhedendebat met betrekking tot moslims en andere (etnische) minderheden. Onderwerpen waren of de grenzen voor immigranten gesloten moesten worden, of vrouwen hoofddoekjes zouden mogen dragen en of buitenlanders een bedreiging of verrijking waren voor de Nederlandse cultuur (Hylarides, 2005).

Politieke crisis gebeurtenissen, zoals de situatie in de Verenigde Staten na de val van de Twin Towers of de situatie in Nederland na de moord op Theo van Gogh, spelen zich af op het macro niveau. Macro sociale condities, zoals politieke crisis gebeurtenissen, hebben volgens verschillende onderzoekers invloed op attitudes van individuen ten opzichte van andere etnische groepen (Raub, Buskens & van Assen, 2011; Pettigrew & Tropp, 2006). Door Mahonen, Jasinskaja-Lahti en Liebkind (2011) is onderstreept dat er nog een groot gat in de kennis is over de invloed van macro condities op attitudes. In het onderzoek van Mahonen et al. (2011) is gekeken naar de invloed van *intergroup anxiety* (macro conditie) op de relatie tussen interetnisch contact en interetnische attitudes (micro niveau). Om de kennis met betrekking tot het effect van macro sociale condities op het micro niveau te verruimen, wordt in dit onderzoek, in plaats van te kijken naar het effect van *intergroup anxiety*, de

invloed van een politieke crisis gebeurtenis (hierna: politieke gebeurtenis) op het verband tussen contact en attitudes onderzocht.

Contact speelt een grote rol in het verklaren van attitudes, aangezien contact kan zorgen voor een vermindering van negatieve attitudes jegens andere etnische groepen (Pettigrew en Tropp, 2006 en Allport, 1954). Wanneer er meer contact komt tussen twee etnische groepen, zorgt dit door middel van communicatie en kennismaking, voor toenemend wederzijds begrip voor de andere etnische groep. Individuen van verschillende etnische groepen zullen hierdoor de levensstijlen, normen en waarden van de persoon waarmee ze contact hebben meer kunnen begrijpen. Hierdoor verminderen vooroordelen en negatieve houdingen jegens de andere etnische groep (Allport, 1954).

Door Martinovic, Van Tubergen en Maas (2009) wordt benadrukt dat het onderzoeken van interetnisch contact belangrijk is, aangezien interetnisch contact veel gevolgen kan hebben voor de integratie van etnische minderheden. Contact tussen etnische groepen kan de interetnische relaties verbeteren, waardoor vooroordelen en conflicten tussen de etnische groepen verminderen en meer sociale cohesie ontstaat in de samenleving (Martinovic, Van Tubergen, & Maas, 2009). Om interetnisch contact te onderzoeken, wordt in dit onderzoek onderscheid gemaakt tussen allochtonen en autochtonen. De volgende definitie van een allochtoon wordt gehandhaafd; ‘een persoon waarvan ten minste één ouder in het buitenland is geboren’ (CBS, 2013). Een autochtoon is een ‘persoon van wie de beide ouders in het land zijn geboren, ongeacht het land waar men zelf is geboren’ (CBS, 2013). De vraag die gesteld wordt in dit onderzoek is of allochtonen door de politieke gebeurtenis zijn beïnvloed en in hoeverre contact met een autochtoon individu een positieve invloed heeft op de attitudes van allochtonen ten opzichte van de samenleving. De hoofdvraag luidt daarom als volgt:

In hoeverre is er voor de allochtone bevolking een positief effect van contact met autochtonen op de attitude jegens de ontvangende samenleving, en is er een verandering van dit effect door een politieke gebeurtenis?

In dit onderzoek wordt specifiek de focus gelegd op de situatie in Nederland in 2005, vlak na de moord op Theo van Gogh. Na de moord was er sprake van een crisissituatie, aangezien er een gevoel van dreiging ontstond van allochtonen en er in de politiek vragen gesteld werden over de veiligheid en de vrijheid van meningsuiting in Nederland. De politieke moord op Theo van Gogh heeft geleid tot een grotere focus op het maatschappelijk en politiek debat met betrekking tot minderhedenvraagstukken in Nederland (de Rover, 2012). Ook was er in 2005 sprake van een negatief discours met betrekking tot etnische minderheden in Nederland en dan vooral met betrekking tot moslim minderheden. Volgens Hofman (2011) geeft een discours het spreken over een groep op een bepaald niveau aan, waarmee de betreffende groep de werkelijkheid structureert, hetgeen in Nederland op een negatieve manier gebeurde met betrekking tot etnische minderheden. De Rover (2012) concludeert bijvoorbeeld in haar onderzoek dat na de moord op Theo van Gogh in de kranten een

onderscheid wordt gemaakt tussen Nederlanders en niet-Nederlanders. Daarbij worden aan de ene kant de positieve eigenschappen van de Nederlandse identiteit benadrukt en aan de andere kant wordt de dreiging van de aanwezigheid van de allochtone ‘niet-Nederlanders’ onderstreept. Het is mogelijk dat hierdoor de verhoudingen tussen allochtone en autochtone individuen sterk onder druk zijn komen te staan.

De allochtone groepen die in dit onderzoek worden onderzocht zijn de vier grootste niet-westerse allochtone groepen in Nederland, namelijk de Turken, Marokkanen, Antillianen en Surinamers (CBS, 2012). Doordat diverse kenmerken van deze vier etnische groepen suggereren dat de attitude jegens de Nederlandse samenleving verschilt per etnische groep (Martinovic, Van Tubergen & Maas, 2009), zal er in dit onderzoek ook gekeken worden naar verschillen in het verband tussen contact en attitudes en de invloed van de moord op Theo van Gogh voor deze etnische groepen.

Concluderend bouwt dit onderzoek voort op de klassieke vraag van de contacttheorie van Allport (1954), namelijk de vraag of contact invloed heeft op attitudes. Deze klassieke vraag wordt bestudeerd in een bijzondere situatie, vlak na het plaatsvinden van een politieke gebeurtenis. Het op deze manier onderzoeken van de klassieke vraag leidt tot nieuwe inzichten over het effect van contact op attitudes. Mocht er namelijk een effect zijn van de politieke gebeurtenis op het verband tussen contact en attitudes, dan moet er worden stilgestaan bij in hoeverre beleid, waarbij wordt aangezet tot interetnisch contact, attitudes van allochtonen verbetert.

2. Theorie

2.1. De in-group en de out-group

Allport (1954) stelt dat er vaak vooroordelen bij een (etnische) groep jegens een andere (etnische) groep bestaan. De vooroordelen van groepen jegens elkaar kunnen verklaard worden vanuit de sociale identiteit theorie (Brown, 2000). Mensen willen structuur aanbrengen in hun leven om zo de wereld om hen heen te kunnen begrijpen. Daarom wordt er door mensen vaak een onderscheid gemaakt tussen 'wij' en 'zij', *de in-group* en de *out-group*. Dit onderscheid maken mensen in de zoektocht naar de eigen sociale identiteit. Mensen baseren hun zelfbeeld en identiteit niet alleen op persoonlijke eigenschappen, maar ook op de eigenschappen en prestaties van de groep waarvan ze lid zijn. Sociale vergelijking tussen groepen komt volgens de sociale identiteit theorie voort uit de behoefte aan een eigen sociale identiteit en eigenwaarde. Mensen vergelijken de *out-group* met de *in-group* op verschillende kenmerken. Meer positieve kenmerken worden toegekend aan de *in-group* en negatieve kenmerken aan de *out-group*. Door het toekennen van meer positieve kenmerken aan de *in-group*, kan de *in-group* groep de eigenwaarde vergroten. Leden van de *in-group* denken daarom positief over de *in-group* en negatief over een *out-group* (Brown, 2000).

De ideeën die de *in-group* leden hebben over *out-group* leden kloppen niet altijd, doordat de individuen van de twee groepen elkaar niet persoonlijk kennen (Gijsberts & Dagevos, 2004). Gijsbert en Dagevos (2004) verwachten daarom dat de houding van de *in-group* jegens een *out-group* verbeterd kan worden door onderling contact. Vooroordelen vallen weg tussen de twee groepen, doordat men door middel van contact meer kennis krijgt over de andere groep. Zo kan een individu van de *in-group* ondervinden dat de negatieve kenmerken die hij of zij toeschrijft aan een *out-group* niet altijd kloppen met de werkelijkheid (Gijsbert & Dagevos, 2004).

2.2 Diepgaand contact

Allport (1979) stelt eveneens dat contact tussen (etnische) groepen leidt tot minder vooroordelen van (etnische) groepen jegens elkaar. Allport (1954) legt echter ook de nadruk op het verschil tussen oppervlakkig- en diepgaand contact. Diepgaand contact leidt volgens Allport (1954) tot meer inzicht in de normen en waarden, gebruiken en gewoonten van de andere groep. Dit zorgt ervoor dat groepen elkaar meer gaan accepteren en begrijpen. Door dit inzicht verminderen de vooroordelen jegens de andere groep en wordt de houding ten opzichte van de andere groep positiever. Oppervlakkig contact zou volgens Allport (1979) leiden tot meer vooroordelen. Bij deze vorm van contact leren mensen elkaar niet goed genoeg kennen om elkaar te kunnen begrijpen en accepteren. Doordat er slechts oppervlakkig contact plaatsvindt, worden de vooroordelen die individuen hebben over de andere groep niet alleen bevestigd, maar ook versterkt (Allport, 1979). Een voorbeeld ter verduidelijking; een allochtone man komt een autochtone vrouw tegen op straat, de vrouw is schaars gekleed. De

allochtone man had al een vooroordeel over autochtone vrouwen, namelijk dat zij zich schaars kleden. Door het zien van de schaars geklede autochtone vrouw op straat, wordt zijn bestaande vooroordeel niet gecorrigeerd, maar bevestigd. Waardoor hij zijn vooroordeel generaliseert; 'zie je, alle autochtone vrouwen zijn zo'; 'zie je, alle autochtone vrouwen zijn zo'. Doordat deze allochtone man de schaars geklede autochtone vrouw tegenkomt op straat wordt zijn vooroordeel dus niet alleen bevestigd, maar ook versterkt.

2.3 Attituden ten opzichte van de Nederlandse samenleving

Door diepgaand contact met iemand van de andere groep, gaan individuen van groepen elkaar meer respecteren. Elke (etnische) groep heeft zijn eigen normen en waarden. De normen en waarden van de autochtonen zullen overeenkomen met de heersende normen en waarden in de Nederlandse samenleving. De socialisatietheorie stelt dat normen, waarden en andere cultuurkenmerken worden aangeleerd en overgenomen (Andersen, & Taylor, 2007). Aangezien autochtonen in Nederland een meerderheid zijn en allochtonen de minderheid, wordt veronderstelt dat wanneer er sprake is van diepgaand contact van allochtonen met autochtonen, door allochtoon de normen en waarden van de autochtoon worden overgenomen. Er wordt verwacht dat als een allochtonen meer begrip krijgt voor de autochtonen en hun normen en waarden, zij ook meer begrip en respect krijgen voor de Nederlandse samenleving. De verwachting luidt dat diepgaand contact met een autochtoon er voor zorgt dat allochtonen een positievere attitude krijgen jegens de ontvangende samenleving, doordat het begrip jegens de autochtone groep toeneemt. Wanneer er geen sprake is van contact, verbeteren de attituden van allochtonen ten opzichte van de Nederlandse samenleving niet, aangezien zonder contact met autochtonen ook niet meer begrip kan ontstaan voor de autochtone groep en dus ook voor de (normen en waarden van) de Nederlandse samenleving. De eerste hypothese luidt daarom als volgt:

Hypothese 1a: Allochtonen die diepgaand contact hebben met een autochtoon hebben een positievere attitude ten opzichte van de ontvangende samenleving dan allochtonen zonder contact met een autochtoon.

2.4. Tijden van crisis na de moord op Theo van Gogh

De etnische competitie theorie stelt dat het proces van sociale identificatie wordt versterkt onder competitieve condities. Met het proces van sociale identificatie wordt, zoals eerder genoemd, bedoeld dat leden van de in-group positieve eigenschappen toekennen aan hun eigen groep en negatieve kenmerken toeschrijven aan de out-group. Dit proces wordt versterkt doordat men in tijden van conflict meer dreiging ervaart van andere groepen (Scheepers, Gijsberts & Coenders, 2002). Een conflictsituatie kan op deze manier zorgen voor sterkere scheidingslijnen tussen groepen. Er zijn twee

soorten conflicten te onderscheiden, namelijk realistisch en onrealistisch conflict (Scheepers et al., 2002), waarbij een realistisch conflict objectief en een onrealistisch conflict subjectief van aard is. Een onrealistisch conflict houdt in dat er een conflict ontstaat uit pure frustratie. Het conflict is daarbij het doel en niet het middel om iets te bereiken. Het doel van een onrealistisch conflict is namelijk het verminderen van frustratie en stress. Realistische conflicten zijn conflicten die voortkomen uit bijvoorbeeld om schaarste aan goederen. Hierbij is het conflict een middel om een doel te bereiken, in dit geval het verkrijgen van het schaarse goederen (Scheepers et al., 2002).

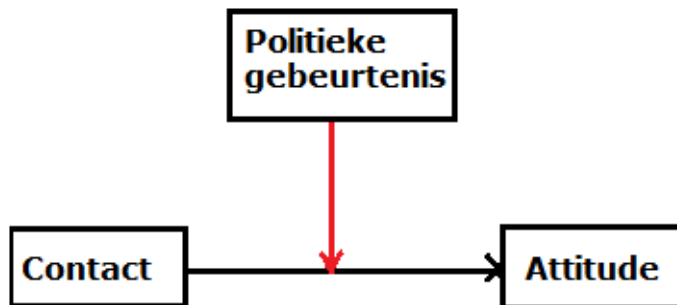
In 2005 werd als gevolg van de moord op Theo van Gogh, een negatieve connotatie gegeven aan de aanwezigheid van allochtonen. Hierdoor was er in 2005 een toenemende ervaren dreiging van de etnische groepen onderling (de Rover, 2012). Er was sprake van een onrealistisch conflict tussen allochtonen en autochtonen. Op basis van de etnische competitie theorie wordt verwacht dat er in 2005 sterke scheidingslijnen waren tussen de allochtonen en de autochtonen. Er was namelijk veel discussie over de aanwezigheid van de etnische minderheden en de verschillen in normen en waarden tussen allochtonen en autochtonen, er was een conflict dat voortkwam uit de angst voor veiligheid. Het ging echter niet om een conflict over goederen en daarom wordt er gesproken over een onrealistisch conflict. Dit betekent niet dat het conflict niet reëel was, maar dat het conflict betrekking had tot pure frustraties, angsten, en normen en waarden in plaats van schaarse goederen.

2.5. Het effect van contact in tijden van crisis

Pettigrew en Tropp (2006) stellen dat contact tussen groepen meer geaccepteerd en gewaardeerd wordt wanneer er sprake is van positieve houdingen van de in-group jegens de out-group. Als contact met de out-group door de in-group gewaardeerd en geaccepteerd wordt zal dit contact meer positieve effecten hebben op de attitudes van deze individuen dan wanneer dit contact niet geaccepteerd of gewaardeerd wordt. Eerder is gezegd dat er als gevolg van de politieke gebeurtenis sprake was van een negatief discours ten aanzien van allochtonen in Nederland (de Rover, 2012). Dit brengt spanning met zich mee, doordat er wantrouwen is van de etnische groepen jegens elkaar. Er wordt verwacht dat de waardering en acceptatie (openheid), van de allochtonen jegens de autochtone out-group, negatief is beïnvloed door een politieke crisisgebeurtenis. Door dat er minder openheid is van de allochtonen jegens de autochtonen, komen contacten onderdruk te staan en is er een minder groot effect van contact op attitude. Er wordt op basis van de bevindingen van Pettigrew en Tropp (2006) daarom een dempend effect van de politieke crisisgebeurtenis verwacht op het verband tussen contact en attitudes.

Kortom, op basis van de etnische competitie theorie en de bevindingen van Pettigrew en Tropp (2006) wordt verwacht dat er in 2005 sterkere scheidingslijnen ontstonden tussen de twee groepen, allochtonen zich hierdoor minder lieten beïnvloeden door de ideeën van autochtonen, minder betekenis gaven aan interetnisch contact en er daarom een kleiner effect was van contact op attitudes. De verwachting wordt weergegeven in model 1 en uit zich in de volgende hypothese:

Hypothese 1b: *Voor allochtonen met diepgaand contact met autochtonen geldt dat er een dempend effect is van 'politieke gebeurtenis' op het verband tussen contact en de attitude jegens de ontvangende samenleving.*

Model 1. De invloed van contact op de attitude jegens de ontvangende samenleving, met als modererende factor 'politieke gebeurtenis'.

2.6. Primary Groups en Secondary Groups

In de sociologie wordt een onderscheid gemaakt tussen *primary groups* en *secondary groups* (Andersen & Taylor, 2007). In primary groups is er sprake van intiem, persoonlijk contact en is er vaak sprake van langdurige onderlinge relaties. Het belangrijkste voorbeeld van een primary group is het gezin. Primary groups hebben een sterke invloed op de ontwikkeling van de identiteit en persoonlijkheid van individuen. Secondary groups omvatten meer leden en hierbij is er tevens sprake van minder persoonlijk contact. Het gaat binnen secondary groups vaak om kortdurende contacten. Voorbeelden van secondary groups zijn burens en studenten met dezelfde opleiding. Contact binnen primary groups is over het algemeen diepgaand, terwijl er binnen de secondary groups voornamelijk sprake is van oppervlakkig contact (Andersen & Taylor, 2007).

Naast contact binnen het gezin is ook contact met vrienden een voorbeeld van diepgaand contact binnen primary groups. In dit onderzoek is gekozen om specifiek te kijken naar contact tussen allochtonen en de autochtone vrienden van deze allochtonen. Contact tussen huwelijkspartners is ook een vorm van diepgaand contact. Echter, huwelijken tussen etnische minderheden en de etnische meerderheid zijn zeldzaam. Daarnaast heeft interetnisch contact op basis van vriendschap betrekking tot een groter deel van de Nederlandse bevolking (Joyner & Kao, 2005).

2.7. Sterkte van de band

Pettigrew (1998) stelt dat de potentie tot vriendschap een belangrijke faciliterende factor is die kan leiden tot een positievere houding van etnische groepen jegens elkaar. Hij stelt dat door het herhalend plaats vinden van contact mensen elkaar goed kennen en begrijpen. Hierdoor kunnen individuen

volgens Pettigrew (1998) een vriendschap opbouwen. Pettigrew (1998) onderstreept hiermee het belang van de frequentie van contact voor de verbetering van attituden. Verder wordt door Masgoret en Ward (2006) geconcludeerd dat, ook wanneer men al een vriendschap met een andere individu heeft gevormd, meer frequentie van contact met een vriend kan leiden tot positievere attituden.

Op basis van het bovenstaande wordt verwacht dat wanneer een allochtoon frequent contact heeft met een autochtone vriend, de houding van vrienden jegens elkaar sterker positief wordt beïnvloed dan wanneer vrienden elkaar minder vaak zien. Wanneer er bijvoorbeeld slechts sprake is van maandelijks contact op de sportclub, kan de beïnvloeding van een vriend minder plaatsvinden en kan er moeilijk een sterke band tussen twee vrienden worden opgebouwd. Als vrienden elkaar regelmatig zien, bijvoorbeeld dagelijks op werk of school, kan er tussen vrienden beter een sterke band worden opgebouwd. Frequentie van contact wordt daarom gezien als graadmeter voor de band die vrienden met elkaar hebben. Doordat er een sterkere onderlinge band ontstaat tussen de vrienden verminderen de vooroordelen jegens de out-group (autochtonen). Wanneer vooroordelen verminderd worden en normen en waarden overgenomen worden, verandert het beeld van de allochtone individu over autochtonen in positieve zin. Dit leidt ertoe dat de attitude van een allochtone Nederlander jegens de Nederlandse samenleving positiever wordt. De tweede hypothese luidt daarom:

Hypothese 2a: Hoe sterker de band van allochtonen met een autochtone vriend, des te positiever is hun attitude ten opzichte van de ontvangende samenleving.

2.8. Dempend effect van een politieke gebeurtenis?

Zoals eerder is beargumenteerd, wordt er op basis van de etnische competitie theorie verwacht dat het proces van sociale identificatie werd versterkt in 2005, omdat er sprake was van een onrealistisch conflict tussen autochtonen en allochtonen. In dit onderzoek wordt verwacht dat het onrealistische conflict, in combinatie met het negatieve discours jegens allochtonen, er voor gezorgd heeft dat allochtonen minder betekenis gaven aan contact met een autochtone vriend. Op basis van deze redenering wordt daarom het volgende verwacht:

Hypothese 2b: De politieke gebeurtenis heeft een dempend effect op het positieve verband tussen de sterkte van de band van de vriendschap en de attitude jegens de ontvangende samenleving.

2.9. Verschillen tussen etnische groepen

2.9.1 Historisch-culturele achtergrond

Zoals in de inleiding genoemd, suggereren diverse kenmerken van de vier etnische groepen dat er verschillen bestaan in attitude van de groepen jegens de Nederlandse samenleving. Allereerst verschillen de vier etnische groepen het gebied van historisch-culturele achtergrond. Surinamers en

Antillianen verhuisden in de eerste instantie vanuit de voormalige Nederlandse kolonies en de Turken en Marokkanen arriveerden vooral als gastarbeiders in Nederland (CBS, 2011). Uit het onderzoek van Hulst (1997) blijkt dat de Nederlandse aanwezigheid op de Antillen veel sporen heeft achtergelaten in de Antilliaanse cultuur. Dit is ook het geval geweest bij de Suriname cultuur (Kempen, 2000). Taal is tevens een belangrijk onderdeel van cultuur: door het koloniale verleden spraken Surinamers en Antillianen de Nederlandse taal al op het moment dat zij naar Nederland kwamen. Dit geldt niet voor de Turken en Marokkanen, gezien zij geen koloniaal verleden met Nederland hebben (Martinovic, 2011). Uit bovenstaande kan geconcludeerd worden dat de Antilliaanse en Surinaamse cultuur dichter bij de Nederlandse cultuur ligt dan de Turkse en Marokkaanse cultuur (Martinovic, 2011). De laatste groep heeft daarom waarschijnlijk meer moeite met het ontdekken van verschillen en overeenkomsten met de autochtonen dan de Antillianen en de Surinamers. Op basis hiervan wordt verwacht dat Surinamers en Antillianen positiever zijn over de Nederlandse samenleving dan Turken en Marokkanen.

2.9.2. Effect van discours?

Ten tweede is de houding van de Nederlandse bevolking tegenover de etnische groepen ook van belang voor de houding die deze groepen hebben jegens de Nederlandse samenleving. Zoals in de inleiding is gezegd, was het negatieve discours in 2005 met name gericht op de moslimgroepen. Turken en Marokkanen zijn voornamelijk islamitisch, terwijl Antillianen en Surinamers overwegend christelijk zijn (Martinovic, Tubergen, & Maas, 2009). Het negatieve discours was dus met name gericht op de Turken en Marokkanen, waardoor zij zich mogelijk als etnische groep meer aangevallen voelden dan de Antillianen en Surinamers. Dit kan er voor gezorgd hebben dat Turken en Marokkanen een negatievere attitude hadden ten opzichte van de Nederlandse samenleving dan Surinamers en Antillianen.

2.9.3. Geslotenheid groepen

Een derde kenmerk waar de groepen op verschillen is de gerichtheid op de eigen groep. Ouders van alle vier de groepen hebben weinig bezwaar als hun kinderen een vriendschap aan zouden gaan met een autochtoon. Echter, het hebben van (huwelijks)partners voor kinderen ligt duidelijk gevoeliger. Het minst enthousiast hierover zijn de Turken en Marokkanen (SCP, 2005). Een andere indicator van geslotenheid is huwelijkssluiting. Marokkanen en Turken sluiten vaker huwelijken met iemand van de eigen etnische groep dan Antillianen en Surinamers (SCP, 2005). Hieruit kan geconcludeerd worden dat de Marokkaanse en Turkse minderheid in Nederland sterker op de eigen groep is gericht dan de Antilliaanse en Surinaamse minderheid in Nederland. Ook verschillen de normen en waarden van de vier etnische groepen met de normen en waarden in de Nederlandse samenleving (Demant, 2005). Als er een sterkere gerichtheid is op de eigen groep, wordt verondersteld dat deze groep meer waarde

hecht aan de eigen cultuur, normen en waarden. Doordat de normen en waarden van autochtonen verschillen met de normen en waarden in de Nederlandse samenleving, zullen deze gesloten groepen minder positief zijn tegenover de Nederlandse samenleving dan de minder gesloten groepen. Er kan worden verwacht dat Marokkanen en Turken negatiever zijn over de Nederlandse samenleving, aangezien zij een meer gesloten groep zijn dan de Antillianen en Surinamers.

Concluderend wordt op basis van de verschillen in historisch-culturele achtergrond, het negatieve discours en in de gerichtheid op de eigen groep verwacht dat Turken en Marokkanen negatiever zijn over de Nederlandse samenleving dan Surinamers en Antillianen. De derde hypothese luidt daarom als volgt:

Hypothese 3: Marokkanen en Turken hebben een negatievere houding ten aanzien van de Nederlandse samenleving dan Surinamers en Antillianen.

2.10. Effecten van contact bij etnische groepen

Kalmijn (1998) stelt dat mensen een voorkeur voor elkaar hebben als ze op elkaar lijken. Zoals eerder gezegd, vergelijken etnische groepen elkaars verschillen en overeenkomsten. Hierdoor ontstaat meer begrip en respect jegens de andere groep. Turken en Marokkanen verschillen wat betreft cultuur meer met de autochtonen dan Surinamers en Antillianen. Er wordt daarom verwacht dat Turken en Marokkanen meer moeite hebben met ontdekken van de verschillen en overeenkomsten tussen de autochtone Nederlandse groep. Als gevolg hiervan hebben Turken en Marokkanen waarschijnlijk meer moeite met het begrijpen en respecteren van de autochtone vriend dan de Antilliaanse en Surinaamse minderheden. De verwachting is daarom dat contact met een autochtone vriend voor Turken en Marokkanen minder effect heeft dan voor Antillianen en Surinamers.

Zoals bij de derde hypothese, wordt verwacht dat naarmate een groep meer gesloten is, die groep een negatievere attitude heeft ten opzichte van de Nederlandse samenleving. Wellicht heeft de geslotenheid van de groep echter ook invloed op het effect van diepgaand contact met een autochtone vriend op de attitude jegens de Nederlandse samenleving. Als een allochtone in-group gesloten is, wordt verwacht dat de leden van deze in-group minder waarde hechten aan interetnisch contact dan het geval is bij een allochtone in-group die minder gesloten is. Doordat de gesloten groep een sterke gerichtheid heeft op de eigen groep, zullen individuen van de groep minder beïnvloed worden door diepgaand contact met een autochtoon. De normen en waarden van de autochtone out-group zullen hierdoor minder snel overgenomen worden dan bij groepen die een open houding hebben. Als normen en waarden niet overgenomen worden, zorgt het diepgaand contact in mindere mate voor een positievere attitude jegens de Nederlandse samenleving.

Op basis van verschillen in cultuur en de geslotenheid van de groepen wordt daarom verwacht dat diepgaand contact met een autochtone vriend voor Turken en Marokkanen minder invloed heeft op

de attitudes over de Nederlandse samenleving dan bij Antillianen en Surinamers. De vierde hypothese luidt daarom als volgt:

Hypothese 4a: Voor Marokkanen en Turken is het effect van diepgaand contact met een autochtone vriend op hun attitude jegens de ontvangende samenleving kleiner dan voor Antillianen en Surinamers.

2.11. Effect negatief discours voor islamitische minderheid

Doordat het negatieve discours als gevolg van de moord op Theo van Gogh voornamelijk gericht was op de islamitische minderheden, wordt verwacht dat deze groepen meer dreiging en conflict ervoeren dan de niet-islamitische minderheden. Het proces van sociale identificatie, als gevolg van de moord op Theo van Gogh, was mogelijk sterker voor de islamitische minderheden. Hierdoor gaven de islamitische minderheden volgens de verwachting minder betekenis aan contact met een autochtone vriend dan de niet-islamitische minderheden. Op basis van de etnische competitie theorie wordt verwacht dat het effect van de politieke gebeurtenis sterker zal zijn voor de islamitische minderheden (Marokkanen en Turken) dan voor de niet-islamitische minderheden (Surinamers en Antillianen).

Hypothese 4b: Het dempende effect van politieke gebeurtenis op het verband tussen diepgaand contact en de attitude ten aanzien van de ontvangende samenleving is sterker voor Turken en Marokkanen dan voor Surinamers en Antillianen.

3. Data en methoden

3.1. De dataset

Er wordt gebruik gemaakt van de dataset Leefsituatie Allochtone Stedelingen (LAS) uit 2005. Het doel van dit onderzoek over allochtone stedelingen was om informatie te verzamelen over de vier grootste niet-westerse allochtone groepen in Nederland, namelijk Surinamers, Antillianen, Turken en Marokkanen. De focus lag met name op verkrijgen van informatie over de sociaal- economische en de sociaal-culturele integratie van deze groepen. In het onderzoek zijn autochtonen, Antillianen, Surinamers, Turken en Marokkanen in de leeftijdscategorie van 15-65 wonend in de 50 grootste gemeenten in Nederland geïnterviewd. Hier vallen dus de vier grootste steden (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag & Utrecht) onder, maar ook diverse andere grote steden in alle regio's van Nederland. De volgende steekproefdefinitie van een allochtoon is gehandhaafd; iemand behoort tot een van de vier allochtone groepen als hij/zij zelf in het betreffende land is geboren of één of beide ouders in het betreffende land zijn geboren (SCP, 2004).

De respondenten zijn verworven middels een a-selecte steekproef uit de gemeentelijke basisadministratie. Deze steekproeftrekking is uitgevoerd door het Centraal Bureau voor Statistiek (CBS). Het betrof een random steekproef per etnische groep, gestratificeerd naar gemeentegrootte. Om de representativiteit van het onderzoek te waarborgen, kwamen alleen de personen geselecteerd door het CBS in aanmerking voor het interview en niet hun huisgenoten of de partners van de geselecteerden. De interviews zijn face-to-face afgenomen en zijn middels een enquête uitgevoerd, die bestond uit zowel open als gesloten vragen. De vragenlijst is CAPI (Computer Assisted Personal Interviewing) afgenomen. Verder zijn de data gewogen voor bekende nationale distributies van leeftijd, geslacht, burgerlijke staat, generatie, herkomstgroepering, kinderen 0-12 jaar en gemeenteomvang (versus overige gemeenten).

Het CBS was samen met het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) de opdrachtgever van het onderzoek. Het onderzoek is uitgevoerd door 'Veldkamp Marktonderzoek BV'. De veldwerkperiode vond plaats van november 2004 tot mei 2005. De steekproef bestond uit 2022 Marokkanen, 1864 Turken, 1746 Antillianen, 2009 Surinamers en 1295 autochtonen (N=8936). De autochtone Nederlanders zijn niet meegenomen in de analyse, aangezien dit onderzoek zich richt op de vier grootste allochtone groepen in Nederland. De uiteindelijke respons bestaat uit 919 Marokkanen (45%), 947 Turken (51%), 825 Antillianen (47%), 763 Surinamers (38%) en 642 autochtonen (50%).

3.2. Afhankelijke variabelen

3.2.1 Tevredenheid over de Nederlandse samenleving

De afhankelijke variabele in dit onderzoek is de ‘attitude jegens de Nederlandse samenleving’. De attitude ten opzichte van de Nederlandse samenleving wordt onderzocht door te kijken naar de algemene tevredenheid over de Nederlandse samenleving en tevredenheid over de politiek. Algemene tevredenheid kan worden gezien als een begrip dat veelomvattend, maar ook erg breed is. Dit is een van de redenen om politieke tevredenheid mee te nemen in dit onderzoek. Politiek wantrouwen is een aanwijzing voor politieke vervreemding, wat weer samenhangt met een negatieve houding van individuen ten opzichte van de samenleving. Easton (1965) stelde namelijk dat de legitimiteit van een politiek systeem in belangrijke mate afhangt of de kiezers vertrouwen hebben dat de regering het goede met het land voorheeft. De Nederlandse politiek representeert de Nederlandse samenleving en het hebben van vertrouwen in de Nederlandse politiek zegt dus iets over in hoeverre mensen een positieve of negatieve attitude over de Nederlandse samenleving als geheel hebben (Bovens & Wille, 2010). Zoals in de inleiding naar voren kwam, heeft de politieke gebeurtenis een sterke invloed gehad op het politieke landschap in Nederland. Dit is een tweede belangrijke reden om politieke tevredenheid, naast algemene tevredenheid, in het onderzoek mee te nemen. Dit onderzoek richt zich in de resultaten sectie en in de conclusie -bij gebruik aan ruimte-, voornamelijk op de algemene tevredenheid over de Nederlandse samenleving.

3.2.2 Algemene tevredenheid

De variabele die wordt gebruikt om de algemene tevredenheid ten opzichte van de Nederlandse samenleving te meten, is *algemene tevredenheid* genoemd. In het interview is de respondent gevraagd om de Nederlandse samenleving een cijfer te geven, waarbij 1 stond voor heel slecht en 10 voor heel goed. Des te hoger de score op de variabele *algemene tevredenheid*, des te positiever allochtonen zijn over de Nederlandse samenleving.

3.2.3. Politieke tevredenheid

Om de variabele politieke tevredenheid te creëren, is geprobeerd drie verschillende items (*zorg voor welvaart*, *invloed regering* en *eigenbelang ministers*) met betrekking tot politieke tevredenheid samen te voegen door middel van het berekenen van de totaalscore. Dit bleek echter niet mogelijk, aangezien de Cronbach Alpha lager dan 0,7 was. Daarom is ervoor gekozen om de drie onderstaande variabelen met betrekking tot politieke tevredenheid apart mee te nemen in de analyse.

De eerste variabele die politieke tevredenheid ten opzichte van de Nederlandse samenleving meet is het gevoel dat allochtonen hebben invloed op de Nederlandse regering. Deze vraag is als volgt gesteld ‘In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende uitspraak? Mensen als ik hebben geen

enkele invloed op wat de Nederlandse regering doet.’ De antwoordcategorieën waren (1) helemaal mee eens, (2) mee eens, (3) niet mee eens/niet mee oneens, (4) niet mee eens en (5) helemaal niet mee eens. Verwacht wordt dat hoe meer mensen het gevoel hebben dat ze invloed hebben op regering, hoe meer zij zich onderdeel voelen van de politiek en het Nederlandse systeem en hoe positiever hun attitude is ten opzichte van de Nederlandse samenleving.

Een tweede variabele die wordt meegenomen voor de politieke tevredenheid is de variabele waarbij gevraagd is of de Nederlandse staat volgens de respondent zorgt voor welvaart van ‘mensen zoals ik’. De antwoordcategorieën luiden als volgt; (1) helemaal mee eens, (2) mee eens, (3) niet mee eens/niet mee oneens, (4) niet mee eens en (5) helemaal niet mee eens. Wanneer mensen positief scoren op deze variabele, betekent dit dat zij het gevoel hebben dat er rekening met hen gehouden wordt. Hoe hoger deze score is, hoe positiever de attitude ten opzichte van de Nederlandse samenleving voor de respondent zal zijn.

De derde variabele die wordt meegenomen in de analyse is de variabele ‘ministers zijn vooral op hun eigenbelang uit’ (1=helemaal mee eens tot en met 5= helemaal niet mee eens). Ook hier geldt dat een hogere score betekent dat de respondent meer tevreden is over de politiek, wat weer een graadmeter is voor attitude ten opzichte van de Nederlandse samenleving.

3.3. Onafhankelijke variabelen

Eerder is al aangegeven dat er bij contact met een autochtone vriend sprake is van diepgaand contact, aangezien vrienden onder de primary groups vallen. In dit onderzoek is expliciet gekozen om alleen diepgaand contact tussen allochtonen en autochtonen te onderzoeken. Vanuit de contacttheorie van Allport (1954) wordt verwacht dat diepgaand contact een positief effect heeft op attitudes. Oppervlakkig contact heeft volgens Allport (1954) echter een negatief effect op attitudes. De politieke gebeurtenis kan zorgen voor een versterking van dit negatieve effect. Met betrekking tot toekomstig beleid is het interessant om, te kijken of het eerder gevonden positieve effect van diepgaand contact stand houdt na het plaatsvinden van een politieke gebeurtenis. Tevens is oppervlakkig contact moeilijk te onderzoeken, omdat het hier slechts gaat om korte toevallige ontmoetingen. De dataset LAS 2005 is hiervoor ontoereikend. Om deze redenen wordt oppervlakkig contact in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten.

3.3.1. Het wel of niet hebben van een autochtone vriend

Om diepgaand contact met een autochtoon te meten wordt gebruik gemaakt van de variabele ‘frequentie omgaan met Nederlandse vriend’. De vraag is als volgt gesteld: ‘Ik wil nu nog wat meer vragen over uw contacten in uw vrije tijd met (witte) Nederlanders. Denk bij de volgende vragen aan een (witte) Nederlandse vriend, vriendin of kennis met wie u regelmatig contact hebt. U kunt zelf

iemand uitkiezen. Hoe vaak heeft u met deze persoon in de afgelopen 12 maanden contact gehad? Het gaat hierbij om elkaar zien, telefonische, schriftelijke en email contacten.’ De antwoordcategorieën luiden als volgt: (1) elke dag, (2) minstens een keer per week, (3) 2-3 keer per maand, (4) 1 keer per maand, (5) minder dan 1 keer per maand, (6) zelden en (7) heb geen vriend/kennis. Bij het analyseren van hypothese 1 worden de antwoordcategorieën 1 tot en met 6 samengenomen, zodat het verschil tussen het wel of niet hebben van een autochtone Nederlandse vriend gemeten kan worden. Deze nieuwe variabele zal in het vervolg *NL-vriend* genoemd worden.

3.3.2. Sterkte van de band

De drie onafhankelijke variabelen die gebruikt worden om de ‘sterkte van de band,’ in hypothesen 2 en 4, te meten zijn: *NL-vriend frequentie*, *NL-vriend hulp* en *NL-vriend raad*. Frequentie van contact is, zoals in de theoretische sectie beargumenteerd, een indicator voor de sterkte van de band. Hiernaast zijn het krijgen van hulp en raad ook indicatoren voor de sterkte van de band tussen vrienden. Als een allochtoon aangeeft hulp of raad te ontvangen van de autochtone vriend, wordt namelijk verondersteld dat de band van de vriendschap sterker is dan wanneer geen hulp of raad wordt ontvangen. De variabelen met betrekking tot het geven van hulp, raad en frequentie van omgang met vrienden zullen als aparte variabelen meegenomen worden in de analyse, om vast te kunnen stellen of ze alle drie afzonderlijk een effect hebben op de algemene- en politieke tevredenheid.

3.3.2.1. Hulp of raad

De vragen met betrekking tot *NL-vriend hulp* en *NL-vriend raad* zijn als volgt gesteld: ‘heeft u van deze persoon de afgelopen 3 maanden wel eens hulp gekregen met praktische zaken, zoals klusjes doen in huis, dingen lenen, ergens heen gaan of vervoeren van spullen?’ en ‘heeft u van deze persoon in de afgelopen 3 maanden wel eens goede raad of advies gekregen?’. De antwoordcategorieën waren voor beide vragen (1) ja en (2) nee. De variabelen *NL-vriend hulp* en *NL-vriend raad* worden apart als onafhankelijke variabele meegenomen in de analyses, gezien de Cronbach’s Alpha te laag was om de variabelen samen te voegen. Allochtonen die ‘ja’ hebben geantwoord op een of beide van de vragen hebben vermoedelijk een sterkere band dan de mensen die ‘nee’ hebben geantwoord. Dit wordt verwacht buiten de aanname dat het hebben van een Nederlandse vriend al een indicator is voor het hebben van een diepgaande band.

3.3.2.2. Frequentie contact

Er wordt verondersteld dat allochtonen die hoog scoren op de variabele *NL-vriend frequentie* een betere band hebben dan allochtonen die laag scoren op *NL-vriend frequentie*. Bij het meten van frequentie wordt dezelfde variabele meegenomen als bij het meten van het wel of niet hebben van een vriend, namelijk de variabele ‘frequentie omgaan Nederlandse vriend.’ Zoals eerder gezegd zijn de

antwoord categorieën (1) elke dag, (2) minstens een keer per week, (3) 2-3 keer per maand, (4) 1 keer per maand, (5) minder dan 1 keer per maand, (6) zelden en (7) heb geen vriend/kennis. Dit keer wordt de variabele niet gehercodeerd naar het wel of niet hebben van een vriend.

3.4. Modererende variabele

Om het effect van de politieke gebeurtenis mee te nemen, wordt in dit onderzoek bij hypothese 1b, hypothese 2b en hypothese 4b de modererende variabele, *Theo van Gogh*, meegenomen. Er is gevraagd of mensen wel of niet anders zijn gaan denken over de verhouding tussen moslims en niet moslims na de moord op Theo van Gogh. Bij deze drie hypothesen wordt verwacht dat de politieke gebeurtenis een dempend effect heeft op het verband tussen contact en attitudes. Anders denken over de verhouding tussen moslims en niet moslims na de moord op Theo van Gogh wil zeggen dat politieke gebeurtenis van invloed is geweest op individuen. De antwoordcategorieën waren (1) ja en (2) nee. Bij individuen die zich bewust waren van de gevolgen van de politieke gebeurtenis (de individuen die ja(1) hebben geantwoord), wordt verwacht dat het effect van het hebben van een autochtone vriend minder sterk is dan bij mensen die zeggen niet te zijn beïnvloed door de politieke gebeurtenis.

3.5. Controlevariabelen

Allereerst wordt als controlevariabele de *hoogst afgeronde opleiding* meegenomen. Deze variabele heeft een schaal van 0 tot 7, waarbij een hogere score staat voor een hogere opleiding. De variabele *hoogst afgeronde opleiding* is samengeteld uit twee andere variabelen, namelijk 'hoogst afgeronde opleiding in Nederland' en 'hoogst afgeronde diploma in buitenland'. De allochtonen die aangegeven een opleiding in het buitenland te hebben afgerond, krijgen dit hoogst behaalde opleidingsniveau toegekend. Op deze manier krijgen de allochtonen die een opleiding in het buitenland hebben gevolgd een score toegekend die beter bij hun intellectuele capaciteiten past. Ook de *duur van het verblijf in Nederland* wordt als controlevariabele meegenomen, gemeten in het aantal jaren dat allochtonen in Nederland woonachtig zijn. Het aantal jaar dat men verblijft in Nederland kan namelijk, naast het hebben van een autochtone vriend, het verschil in attitudes verklaren. Verder wordt rekening gehouden met het *gezinsinkomen*. Er is gevraagd naar het netto gezinsinkomen (inkomen partner en kinderen meegenomen). De antwoordcategorieën lopen van een schaal van 1 tot 16. De antwoord categorieën hierbij zijn ordinaal, waarbij de eerste categorie 500 euro was en de laatste 4000 euro. Ook *religie* wordt als controlevariabele meegenomen in de analyse. Deze variabele is gehercodeerd naar vier dummy variabelen (Hindoeïsme, Islam, Christelijk en overig). Verder zou het verband tussen contact en attitudes kunnen verschillen per *generatie* allochtonen in Nederland. In dit onderzoek zijn eerste en de tweede generatie allochtonen meegenomen in de analyse (0= tweede generatie, 1= eerste generatie). *Geslacht* (0= vrouw en 1=man) is ook een controlevariabele, omdat het effect voor mannen

en vrouwen van contact op attituden anders zou kunnen zijn. Tenslotte is ook *leeftijd* meegenomen als controlevariabele. Leeftijd is een ordinale variabele die loopt van 15 tot en met 64 jaar (1= 15-19 jaar en 10= 60-64 jaar). Elke categorie beslaat 4 jaar.

Tabel 1. *Meetinstrumenten*

	N	Min	Max	Mean	SD
Afhankelijke variabelen					
Algemene tevredenheid	3367	1.00	10.00	6.78	1.55
Zorg voor welvaart	3147	1.00	5.00	2.80	1.11
Invloed op regering	3175	1.00	5.00	2.72	1.2
Eigenbelang ministers	3076	1.00	5.00	2.63	1.10
Onafhankelijke variabelen					
NL-vriend frequentie	2514	1.00	6.00	2.32	1.26
NL-vriend	2657	.00	1.00	.95	.23
NL-vriend hulp	2514	.00	1.00	.49	.50
NL-vriend raad/advies	2514	.00	1.00	.60	.49
Modererende variabele					
Theo van Gogh	3115	.00	1.00	.26	.44
Controlevariabelen					
Geslacht	3430	.00	1.00	.46	.50
Leeftijd	3424	1.00	10.00	4.59	2.54
Hoogst afgeronde opleiding	2808	.00	7.00	3.25	1.81
Generatie	3430	.00	1.00	.77	.42
Aantal jaren in NL	2598	9.00	83.00	27.72	10.22
Gezinsinkomen	2315	1.00	16.00	5.78	3.23
<i>Religie</i>					
Hindoestaan	2795	.00	1.00	.078	.27
Islam	2795	.00	1.00	.64	.48
Christelijk	2795	.00	1.00	.26	.44
Overig	2795	.00	1.00	.015	.12
N valid (listwise)	729				

3.6. Methoden

Tabel 2. *Overzicht hypothesen*

Hypothese 1a: Allochtonen die diepgaand contact hebben met een autochtoon hebben een positievere attitude ten opzichte van de ontvangende samenleving dan allochtonen zonder contact met een autochtoon.
Hypothese 1b: Voor allochtonen met diepgaand contact met autochtonen geldt dat er een dempend effect is van ‘politieke gebeurtenis’ op het verband tussen contact en de attitude jegens de ontvangende samenleving.
Hypothese 2a: Hoe sterker de band van allochtonen met een autochtone vriend, des te positiever is hun attitude ten opzichte van de ontvangende samenleving.
Hypothese 2b: De politieke gebeurtenis heeft een dempend effect op het positieve verband tussen de sterkte van de band van de vriendschap en de attitude jegens de ontvangende samenleving.
Hypothese 3: Marokkanen en Turken hebben een negatievere houding ten aanzien van de Nederlandse samenleving dan Surinamers en Antillianen.
Hypothese 4a: Voor Marokkanen en Turken is het effect van diepgaand contact met een autochtone vriend op hun attitude jegens de ontvangende samenleving kleiner dan voor Antillianen en Surinamers.
Hypothese 4b: Het dempende effect van politieke gebeurtenis op het verband tussen diepgaand contact en de attitude ten aanzien van de ontvangende samenleving is sterker voor Turken en Marokkanen dan voor Surinamers en Antillianen.

Hierboven zijn alle hypothesen nog een keer opgesomd. Om hypothese 1a, 2a en 4a te toetsen, zullen per hypothese vier regressieanalyses uitgevoerd worden. Elke regressie analyse zal uitgevoerd worden met een andere afhankelijke variabele, namelijk: *algemene tevredenheid*; *invloed regering*; *eigenbelang ministers*; en *zorg voor welvaart*.

Van de drie items *NL-vriend frequentie*, *NL-vriend hulp* en *NL-vriend raad* is een interactie gemaakt met de dummyvariabele *afkomst*. In deze dummyvariabelen staat 1 voor niet-islamitische minderheden en 0 voor islamitische minderheden. Om hypothese 4a te toetsen worden deze drie interactievariabelen (*NL-vriend frequentie*afkomst*, *NL-vriend hulp*afkomst* en *NL-vriend raad*afkomst*) in de vier regressieanalyses meegenomen. Dit wordt gedaan om het verschil in attitude tussen islamitische minderheden (Marokkanen en Turken) en niet-islamitische minderheden (Surinamers en Antillianen) te toetsen.

Hypothesen 1b, 2b en 4b worden ook middels vier regressieanalyses getoetst. Bij deze hypothesen zullen er in het tweede model een of meerdere interacties toegevoegd worden in de regressieanalyse, om een modererend effect te kunnen vast stellen. Bij hypothese 1b gaat het om een interactie tussen het wel of niet hebben van een autochtone vriend en het wel of niet anders denken na de moord op Theo van Gogh (*NL-vriend*Theo*). Om hypothese 2b te toetsen zijn drie interactievariabelen meegenomen. Allereerst is er een interactie variabele gemaakt met de frequentie van contact en het wel of niet anders gaan denken na de moord op Theo van Gogh (*NL-vriend frequentie*Theo*). De tweede interactie is het wel of niet ontvangen van hulp en anders gaan denken na de moord op Theo van Gogh (*NL-vriend hulp*Theo*). De derde en tevens laatste interactie bij hypothese 2b is een interactie met het wel of niet ontvangen van raad en anders gaan denken na de moord op Theo van Gogh (*NL-vriend raad*Theo*).

De interactievariabelen die zijn gebruikt om hypothese 2b te toetsen worden ook meegenomen in de modellen waar hypothese 4b wordt getoetst. Om hypothese 4b te toetsen zijn echter alle vier de regressieanalyses twee keer gedraaid., waarbij één keer in de vier regressieanalyses alleen de Antillianen en Surinamers (niet-islamitische minderheden) zijn meegenomen in de analyses. De tweede keer zijn alleen de Marokkanen en Turken (islamitische minderheden) meegenomen in de analyses. Er is voor deze methode gekozen omdat het niet mogelijk is om van de interacties met betrekking tot het anders denken na de moord op Theo van Gogh, nieuwe interactievariabelen te maken met *afkomst*. Dit maakt de resultaten nauwelijks te interpreteren. Door middel van het draaien van de vier regressieanalyses voor de twee groepen apart van elkaar (islamitische versus niet-islamitisch), kan hypothese 4b toch worden getoetst.

Om hypothese 3 over de verschillen in attitude tussen islamitische minderheden en niet-islamitische minderheden te toetsen zal voor de items met betrekking tot de politieke tevredenheid (*invloed op de Nederlandse regering, zorg voor welvaart en eigen belang ministers*) een Chi-kwadraat test worden uitgevoerd. Om verschillen tussen islamitische minderheden en niet-islamitische minderheden met betrekking tot de *algemene tevredenheid* te toetsen, wordt een t-toets voor onafhankelijke groepen uitgevoerd.

Voor alle regressieanalyses geldt dat *generatie* niet meegenomen is als controlevariabele, omdat veel van de respondenten missende waarden hebben op andere variabelen.

Na het omkeren van de dummy variabelen (0=1 en 1=0) *NL-vriend* en *de moord op Theo van Gogh* is de regressieanalyse opnieuw gedraaid. Dit is gedaan om te kijken of het effect van de interactievariabelen hierdoor niet zou veranderen. Dit bleek niet het geval te zijn, aangezien de b-waarden van de interactievariabelen en van de hoofdeffecten beiden van richting veranderden na het draaien van de regressieanalyse met omgekeerde dummy variabelen.

4. Resultaten

4.1 Hypothese 1a en 2a

Om hypothese 1a te toetsen is een regressieanalyse uitgevoerd, met *NL-vriend* als onafhankelijke variabele om te kijken wat het effect van het wel of niet hebben van een vriend is op de *algemene tevredenheid*. Er is geen significant effect gevonden van het hebben van een vriend op de *algemene tevredenheid* (zie Tabel 3). Het maakt dus niet uit of men wel of geen autochtone vriend heeft in het verklaren van de algemene tevredenheid.

In hypothese 2a is de verwachting gesteld dat hoe sterker de band is (*NL-vriend hulp*, *NL-vriend raad* en *NL-vriend frequentie contact*) met een autochtone vriend, hoe tevredener mensen zouden zijn over de Nederlandse samenleving. Met betrekking tot *algemene tevredenheid* is geen significant effect te zien van de sterkte van de band op algemene tevredenheid (zie Tabel 3). Het maakt niet uit of allochtonen raad/hulp krijgen of hun autochtone vriend vaker zien voor in hoeverre zij tevreden zijn over de Nederlandse samenleving in het algemeen.

Over de variabelen met betrekking tot politieke tevredenheid kan worden gezegd dat *NL-vriend frequentie* een positieve significant effect heeft op *eigenbelang ministers* ($b=.078$, $p=.008$). Meer contact met een autochtone vriend zorgt ervoor dat allochtonen in mindere mate van mening zijn dat ministers hun eigenbelang nastreven. Er is ook een significant effect van *NL-vriend raad* op *eigenbelang ministers* ($b=.197$, $p=.024$). Allochtonen die raad ontvangen van hun autochtone vriend, vinden in mindere mate dat ministers alleen hun eigenbelang nastreven. In de overige modellen zijn geen significante effecten gevonden van de onafhankelijke variabelen op de items die de politieke tevredenheid representeren (zie bijlage 1, tabel 3). Ondanks dat er een aantal significante resultaten zijn gevonden, kunnen hypothese 1a en hypothese 2a op basis van de bovenstaande resultaten niet worden bevestigd.

4.2 Hypothese 1b en 2b

In hypothese 1b is de verwachting opgesteld dat er een dempend effect is van *Theo van Gogh* op het verband tussen het hebben van een vriend en de attitude jegens de ontvangende samenleving. Bij hypothese 2b werd verwacht dat de politieke gebeurtenis, *Theo van Gogh*, een dempend effect heeft op het verband tussen de sterkte van de band van de vriendschap (*NL-vriend frequentie*, *NL-vriend raad* en *NL-vriend hulp*) en de attitude jegens de ontvangende samenleving. Gekeken naar Tabel 3, waar de resultaten gepresenteerd zijn met betrekking tot de *algemene tevredenheid*, kan worden geconcludeerd dat alle interactievariabelen niet significant zijn. Dit betekent dat er geen effect is van de moord op Theo van Gogh op het verband tussen het wel of niet hebben van een vriend, de frequentie van het

contact met een autochtone vriend of het krijgen van hulp of raad van een autochtone vriend op de algemene tevredenheid.

De b waarden van de (niet significante) interactie variabelen *NL-vriend*Theo van Gogh* ($b=.778$) en *NL-vriend frequentie*Theo* ($b=.018$) zijn positief terwijl de b waarden van de interactievariabelen *NL-vriend raad*Theo* ($b=-.245$) en *NL-vriend hulp*Theo* ($b=-.177$) negatief zijn bij de afhankelijke variabele *algemene tevredenheid*. Dit is opvallend, aangezien dezelfde richting van het verband zou worden verwacht bij deze variabelen.

Ook is opvallend dat er zowel bij hypothese 1 ($b= -.152, p=.026$) als bij hypothese 2 ($b= -.138, p=.049$) een direct effect is van de moord op Theo van Gogh op de algemene tevredenheid. Blijkbaar zijn mensen die wel anders zijn gaan denken door de moord op Theo van Gogh, over het algemeen minder tevreden. Dit effect is significant als in het model alleen de onafhankelijke variabelen meegenomen worden, bij hypothese 1 is dit *NL-vriend*, bij hypothese 2 *NL-vriend frequentie*, *NL-vriend hulp* en *NL-vriend raad*. Als de interactievariabelen en de controlevariabelen worden meegenomen is dit directe effect niet meer significant. Met betrekking tot de controlevariabelen (tabel 3), kan worden gezegd dat alleen *leeftijd* een positieve invloed heeft op de *algemene tevredenheid*, bij zowel hypothese 1 ($b= .119, p=.000$) als bij hypothese 2 ($b=.120, p=.000$) Dit betekent dat hoe ouder men is, hoe tevredener men is over de Nederlandse samenleving.

Bij de afhankelijke variabelen die de politieke tevredenheid representeren (zie bijlage 1, tabel 4) is er een significant effect te zien op de *zorg voor welvaart*. De interactievariabele *NL-vriend raad*Theo van Gogh* is significant ($b=.175, p=.118$). Dit betekent dat er een effect is van de moord op Theo van Gogh op het verband tussen het krijgen van raad en de mening die allochtonen hebben over de zorg voor welvaart ($b=-.427, p=.037$). Het hoofdeffect van *raad* is positief, wat betekent dat het positieve hoofdeffect van het krijgen van raad vermindert wanneer mensen zeggen beïnvloed te zijn door de moord op Theo van Gogh. Er is dus een dempend effect van de moord op Theo van Gogh op het verband tussen het krijgen van raad en de *zorg voor welvaart*. Dit is in lijn met de verwachting van hypothese 2b dat de moord op Theo van Gogh een dempend effect heeft op het verband tussen de sterkte van de band van de vriendschap en de attitude jegens de ontvangende samenleving. De hypothese kan echter, wegens de afwezigheid van de significantie van de andere variabelen, niet worden bevestigd. Hypothese 1b kan ook niet worden bevestigd, gezien de interactievariabele *NL-vriend*Theo van Gogh* niet significant is bevonden.

Tabel 3. Direct effect van het wel of niet hebben van een vriend (hypothese 1) en de sterkte van de band (hypothese 2) op de algemene tevredenheid.

	Hypothese 1a		Hypothese 1b		Hypothese 1		Hypothese 2a		Hypothese 2b		Hypothese 2	
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
<i>Algemene tevredenheid</i>												
Onafhankelijke variabelen												
NL-vriend	.062	.203	-1.38	.149	.012	.237						
NL-vriend frequentie							-.022	.025	-.026	.031	-.013	.051
NL-vriend raad							-.066	.070	.037	.085	.158	.152
NL-vriend hulp							-.029	.068	.006	.085	.046	.150
Theo van Gogh			-.430	.337	-.856	.522			-.030	.215	.089	.361
Interactie variabelen												
NL-vriend*Theo			.290	.344	.778	.534						
NL-vriend frequentie*Theo									.052	.061	.018	.095
NL-vriend raad*Theo									-.306	.166	-.245	.282
NL-vriend hulp*Theo									-.060	.158	-.177	.269
Controlevariabelen												
Geslacht					-.137	.108					-.140	.111
Leeftijd					.119***	.030					.120***	.031
Gezinsinkomen					.007	.018					.004	.018
Aantal jaren verblijf in Nederland					-.007	.006					-.007	.007
Opleiding					-.014	.031					-.020	.032
<i>Religie (Christelijk ref.)</i>												
Hindoestaan					.162	.206					.247	.215
Islam					.199	.123					.187	.127
Overig					.058	.457					.042	.459

4.3. Hypothese 3

De t-toets, om te toetsen of de gemiddelde in de algemene tevredenheid over de Nederlandse samenleving verschillen tussen Surinamers en Antillianen en Turken en Marokkanen, is significant bevonden ($p=.030$). Het gemiddelde cijfer dat Surinamers en Antillianen (op een schaal van 1 tot 10) toekennen aan de Nederlandse samenleving is 6.83 ($N=1821$, $S.E=.038$), terwijl Marokkanen en Turken de Nederlandse samenleving beoordelen met een 6.72 ($N=1546$, $S.E=.037$). Dit betekent dat Surinamers en Antillianen minder positief zijn over de Nederlandse samenleving dan Turken en Marokkanen. Het gaat hier om een klein verschil (0.11). Tevens is de Cohen's d slechts -0.05, wat inhoudt dat er sprake is van een zeer klein effect. Dit resultaat is echter niet volgens de verwachting, aangezien er werd verwacht dat Marokkanen en Turken een minder positieve attitude jegens de Nederlandse samenleving hebben dan Surinamers en Antillianen.

Van de items die de politieke tevredenheid representeren, is bij twee van de drie items de Chi-Kwadrat toets significant. Dit geldt voor *invloed regering* ($p=.002$, $df= 4$) en voor *eigenbelang ministers* ($p=.006$, $df=4$), maar niet voor *zorg voor welvaart* ($p=.174$, $df=4$). Dit betekent dat islamitische minderheden en de niet-islamitische minderheden significant verschillende scores op de variabelen *invloed regering* en *eigenbelang ministers*. Er werd verwacht dat islamitische minderheden minder positief zijn dan niet-islamitische minderheden. Om te kijken of het gevonden verband is zoals verwacht, is gekeken naar de crosstabs. Specifiek is gekeken naar de 'count' en 'expected count' per antwoordcategorie binnen elke variabele. De verdeling van count en expected count is zo goed als in lijn met de verwachting geschetst in hypothese 3. In Tabel 4 is deze verdeling te zien voor *ministers eigenbelang*. Tussen haakjes staat de expected count en uit de haakjes de count. Als gekeken wordt naar de verdeling per antwoordcategorie, is te zien dat Turken en Marokkanen het vaker met de stelling eens zijn dan de Surinamers en Antillianen. Dit betekent dat de islamitische minderheden vaker het idee hebben dat ministers vooral op eigenbelang uit zijn. Deze groep is dus minder tevreden over de Nederlandse politiek dan de niet-islamitische groep. Voor *invloed regering* en *zorg voor welvaart* zijn de tabellen met de verdeling te vinden in bijlage 1.

Tabel 4. *Het verschil tussen islamitische en niet-islamitische minderheden op de variabele 'ministers zijn vooral op eigenbelang uit'*

Ministers zijn vooral op eigenbelang uit * Islamitische minderheden				
		Islamitische minderheden		Totaal
		Turken en Marokkanen	Surinamers en Antillianen	
Ministers zijn vooral op eigenbelang uit	Helemaal mee eens	254 (254,2)	234 (233,8)	488
	Mee eens	610 (573,9)	492 (528,1)	1102
	Niet mee eens \ niet mee oneens	289 (325,5)	336 (299,5)	625
	Niet mee eens	412 (406,7)	369 (374,3)	781
	Helemaal niet mee eens	37(41,7)	43(38,3)	80

Op basis van bovenstaande resultaten wordt hypothese 3 niet bevestigd. Echter, bij de items *invloed regering* en *eigenbelang ministers* zijn de resultaten wel significant en volgens de verwachting.

4.4. Hypothese 4a

Hypothese 4a stelde dat voor Marokkanen en Turken het effect van diepgaand contact met een autochtone vriend op de attitude jegens de ontvangende samenleving kleiner is dan voor Antillianen en Surinamers. Over de resultaten op basis van deze verwachting kan worden geconcludeerd dat er geen significante verschillen tussen de twee groepen te vinden zijn. Dit betekent dat er niet significant meer of minder effect van diepgaand contact is voor een van de twee afkomst groepen, met betrekking tot de algemene tevredenheid. Dit gaat tegen de verwachting in, aangezien in de verwachting is gesteld dat voor Marokkanen en Turken het effect van contact op attitudes kleiner zou zijn. Dit niet significante effect van contact op attitudes voor de verschillende afkomst groepen geldt voor zowel *NL-vriend frequentie* als *NL-vriend raad* en *NL-vriend hulp* op zowel de politieke- (*zorg voor welvaart*, *eigenbelang ministers* en *invloed regering*) als de *algemene tevredenheid* variabele. Bij *algemene tevredenheid* is het opmerkelijk dat *leeftijd* als controlevariabele een significante voorspeller is van deze algemene tevredenheid ($b=.117, p=.000$). Wat hieruit blijkt is dat hoe hoger de leeftijd van allochtonen, hoe tevredener zij zijn over de Nederlandse samenleving.

Ook bij de politieke tevredenheid zijn geen significante verschillen te zien tussen de twee afkomstgroepen in het effect van *NL-vriend frequentie*, *NL-vriend raad* en *NL-vriend hulp* op de politieke tevredenheid. In bijlage 1 (tabel 6) is te zien de controlevariabelen *educatie*, *islamitisch* en

duur verblijf in Nederland wisselend significant voor de verschillende politieke afhankelijke variabelen. Opvallend hierbij is dat wanneer mensen niet islamitisch zijn significant tevredener zijn over de invloed die ze denken te hebben op de Nederlandse regering dan wanneer mensen wel islamitisch zijn ($b=-.598, p=.012$).

4.5. Hypothese 4b

In hypothese 4b wordt verwacht dat het dempende effect van de politieke gebeurtenis op het verband tussen diepgaand contact en attitude ten opzichte van de Nederlandse samenleving sterker is voor Turken en Marokkanen dan voor Surinamers en Antillianen. Zoals we in hypothese 4a zagen was er geen verschil tussen de twee groepen als het gaat om het effect van contact op attitudes. Misschien is er echter wel een effect te zien van de moord op Theo van Gogh. Uit de resultaten (zie Tabel 4) blijkt dat bij de onafhankelijke variabele *NL-vriend hulp* een significant en negatief modererend effect (*NL-vriend hulp*Theo*) te zien is van de moord op Theo van Gogh op het verband tussen het krijgen van hulp en algemene tevredenheid bij de islamitische groep ($b=-.793, p=.025$). Dit effect is alleen significant wanneer de controlevariabelen bij deze islamitische groep niet worden meegenomen. Het hoofdeffect van *NL-vriend hulp* in dit model is niet significant en positief ($b=.366$). Dit betekent (mits significant) dat het positieve effect van het krijgen van hulp bij islamitische mensen verminderd wordt wanneer zij zich bewust zijn van de moord op Theo van Gogh. Bij de niet-islamitische groep is er juist een positief niet significant interactie-effect (*NL-vriend hulp*Theo*) van de moord op Theo van Gogh op het verband tussen *NL-vriend hulp* en *algemene tevredenheid* (zie Tabel 4). Er is dus een dempend effect van de moord op Theo van Gogh op het verband tussen hulp en algemene tevredenheid bij islamitische mensen. Dit is in lijn met de verwachting dat voor Turken en Marokkanen het dempend effect van de moord op Theo van Gogh sterker is dan bij Antillianen en Surinamers. Bij Antillianen en Surinamers is geen dempend effect te zien.

Echter, wanneer gekeken wordt naar de *NL-vriend raad*, is het opvallend dat er een tegengesteld verband te zien is. Hier is namelijk een negatief significant interactie-effect (*NL-vriend raad*Theo*) te zien van de moord op Theo van Gogh op het verband tussen *NL-vriend raad* en *algemene tevredenheid* voor de niet-islamitische groep ($b=-1.026, p=.003$). Bij de islamitische groep is er een positief niet significant interactie-effect van *Theo van Gogh* op het verband tussen *NL-vriend raad* en *algemene tevredenheid* (zie Tabel 4). Het hoofdeffect van *NL-vriend raad* bij de niet-islamitische groep is significant en positief ($b=.466, p=0.41$). Dit betekent dat het positieve hoofdeffect van raad op tevredenheid vermindert wanneer niet-islamitische mensen zich bewust zijn van de moord op Theo van Gogh. Dit is in tegenstrijd met de verwachting dat er voor de islamitische groep een sterker dempend effect van de moord van Theo van Gogh is dan voor de niet-islamitische groep. Alleen bij de niet-islamitische groep is namelijk een dempend effect van de moord op Theo van Gogh op het verband tussen het krijgen van raad op de algemene tevredenheid te zien.

Opvallend is dat bij zowel bij de islamitische groep ($b=.114, p=.030$) als de niet-islamitische groep ($b=.136, p=.005$) bij het meenemen van de controlevariabelen *leeftijd* significant is in het effect op algemene tevredenheid. Dit betekent dat hoe ouder mensen zijn, hoe meer tevreden zij zijn over de Nederlandse samenleving, dit geldt voor zowel de islamitische als de niet-islamitische groep. Ook de variabele *Hindoestaan* is significant bij het meenemen van de controlevariabelen bij zowel de islamitische ($b=-6.111, p=.002$) als de niet-islamitische groep ($b=.396, p=0.44$). Dit effect is echter niet goed te interpreteren, omdat mensen die in de islamitische groep zitten overwegend moslim zijn en de mensen die niet overwegend moslim zijn in de niet-islamitische groep zitten. Hierdoor zijn de significantieniveaus van de dummyvariabelen van religie zeer waarschijnlijk beïnvloed.

In bijlage 1 (tabel 7) is te zien dat bij de afhankelijke variabele *welvaart* een negatief significant interactie-effect te zien is van de moord op Theo van Gogh op het verband tussen het krijgen van raad van een autochtone vriend en het denken dat de regering genoeg doet voor de eigen welvaart ($b=-.802, p=.005$). Dit significante effect geldt alleen voor de niet-islamitische groep. Het hoofdeffect van het *NL-vriend raad* is niet significant en positief ($b=.287$). Het effect van *NL-vriend raad* op *zorg voor welvaart* vermindert dus als niet-islamitische mensen zich bewust zijn van de moord op Theo van Gogh. Dit is in strijd met de verwachting dat het dempende effect van de politieke gebeurtenis op het verband tussen diepgaand contact en attitude ten opzichte van de Nederlandse samenleving sterker is voor Turken en Marokkanen dan voor Surinamers en Antillianen.

Met betrekking tot de controlevariabelen kan gezegd worden dat *opleiding* vaak een positief significant effect heeft op de politieke tevredenheid variabelen. Dit betekent dat hoe hoger de opleiding van mensen is, hoe meer zijn tevreden zijn over de politiek in Nederland. Dit valt te verklaren doordat mensen die een hogere opleiding hebben genoten waarschijnlijk ook meer kennis hebben over het politieke stelsel (en wellicht ook meer interesse). Hierdoor zouden ze mogelijk denken meer invloed uit te kunnen oefenen op de politiek dan mensen die minder hoog opgeleid zijn.

Met betrekking tot de politieke tevredenheid is valt ook op dat bij de *eigenbelang ministers* voor de islamitische groep significante directe effecten gevonden zijn van de *NL-vriend frequentie contact* ($b=.093, p=.007$), zowel in het model met en zonder controlevariabelen. Er is in het model zonder controlevariabelen voor de islamitische groep ook een significant effect van *NL-vriend raad* ($b=.300, p=.039$) op de afhankelijke variabele *eigenbelang ministers*. Dit geldt alleen voor de islamitische groep. Bij de niet islamitische groep zijn de effecten van *NL-vriend raad* en *NL-vriend frequentie* op de variabele *eigenbelang* niet significant en positief. Door bovenstaande tegenstrijdige en verschillende resultaten kan hypothese 4b niet worden bevestigd.

Tabel 5. Verschillen tussen de islamitische- en niet-islamitische minderheden in het effect van politieke gebeurtenis op het verband tussen diepgaand contact en de algemene tevredenheid(hypothese 4b).

	Model 1a: Algemene tevredenheid <i>Islamitische groep</i>		Model 1b : Algemene tevredenheid <i>Islamitische groep</i>		Model 2a: Algemene tevredenheid <i>Niet-Islamitische groep</i>		Model 2b: Algemene tevredenheid <i>Niet-islamitische groep</i>	
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
Onafhankelijke variabele								
NL-vriend Frequentie	-.060	.063	-.103	.063	.095	.075	.099	.075
NL-vriend hulp	.366	.198	.323	.196	-.338	.211	-.265	.210
NL-vriend raad	-.015	.201	.008	.199	.447*	.213	.466*	.213
Theo van Gogh	-.190	.492	-.387	.486	.858	.489	.924	.486
Interactievariabelen								
Frequentie * Theo van Gogh	.105	.123	.159	.122	-.168	.141	-.165	.141
NL-vriend hulp * Theo van Gogh	-.793*	.398	-.756	.391	.302	.343	.215	.341
NL-vriend raad* Theo van Gogh	.183	.411	.216	.404	-.940**	.359	-1.026**	.356
Controle variabelen								
Geslacht			.042	.150			-.196	.151
Leeftijd			.114*	.043			.136**	.041
Gezinsinkomen			-.027	.029			.027	.023
Aantal jaar verblijf NL			-.005	.010			-.015	.009
Hoogste opleiding in NL			-.051	.038			-.005	.050
<i>Religie (Christelijk ref.)</i>								
Hindoestaan			-6.111**	1.829			.396*	.195
Islam			-.305	.741			.126	.314
Overig			.591	1.103			.041	.474

Conclusie en discussie

Dit onderzoek is geschreven naar aanleiding van de etnische spanningen rond het jaar 2005, die het gevolg waren van politieke gebeurtenissen zoals de val van de Twin Towers in de Verenigde Staten en de moord op Theo van Gogh in Nederland. Eerder is door Mahonen et al. (2011) bewezen dat macro sociale condities invloed kunnen hebben op het micro niveau. Ook is het positieve verband tussen contact en attitudes meerdere malen door onder andere Allport (1954) en Pettigrew en Tropp (2006) gevonden. Naar aanleiding van deze eerdere onderzoeken ontstond de vraag of contact ook tijdens van etnische spanningen een positieve invloed heeft op de attitudes van allochtonen. Dit onderzoek bouwt dus voort op de klassieke vraag van de contacttheorie, namelijk of contact invloed heeft op attitudes. Deze klassieke vraag is bestudeerd in een bijzondere situatie, vlak na het plaatsvinden van de moord op Theo van Gogh. De hoofdvraag van dit onderzoek luidt: *In hoeverre is er voor de allochtone bevolking een positief effect van contact met autochtonen op de attitude jegens de ontvangende samenleving, en is er een verandering van dit effect door een politieke gebeurtenis?*

In dit onderzoek was de contacttheorie van Allport (1954) een belangrijke basis voor het formuleren van de hypothesen. De contacttheorie stelt dat contact leidt tot meer wederzijds begrip en daarmee ook tot positievere attitudes. Anders dan bij de contacttheorie, die zich specificeert tot attitudes ten opzichte van een andere groep, is in dit onderzoek gekeken naar de attitudes ten opzichte van de Nederlandse samenleving. Er werd verwacht dat door diepgaand contact met een individu van de autochtone groep, attitudes van allochtonen over de Nederlandse samenleving zouden verbeteren.

Een tweede belangrijke theorie in dit onderzoek is de etnische competitie theorie (Scheepers et al., 2002). Op basis van de etnische competitie theorie en de bevindingen van Pettigrew en Tropp (2006) werd een dempend effect van contact op attitudes verwacht wanneer allochtonen door de moord op Theo van Gogh anders zijn gaan denken over de verhouding tussen moslims en niet-moslims. Doordat het negatieve discours vooral was gericht op islamitische minderheden, is de verwachting opgesteld dat het effect van de politieke gebeurtenis op het verband tussen contact en attitudes sterker is voor de islamitische minderheden dan voor de niet-islamitische minderheden. Tevens werden verschillen tussen de etnische groepen verwacht in de attitude jegens de ontvangende samenleving, in het verband tussen contact en attitude en in de mate waarin er een dempend effect is van de politieke gebeurtenis.

De verwachting die op basis van de contacttheorie is opgesteld, is in alle hypothesen van dit onderzoek niet bevestigd. Contact met autochtonen is, enkele uitzonderingen daargelaten, is geen voorspeller van de attitude van allochtonen jegens de Nederlandse samenleving. Dit is opvallend, aangezien in eerdere onderzoeken vaak een positief effect van contact op attitudes is aangetoond. Uit de resultaten bleek dat er kan niet worden gezegd dat er verschillen tussen de etnische groepen zijn gevonden in de tevredenheid over de Nederlandse samenleving Ook de macro sociale conditie, een

politieke gebeurtenis, heeft geen effect op het verband tussen contact en attitudes. Zodoende kan de link tussen een macro sociale conditie en het micro niveau in dit onderzoek niet worden gelegd. Dit ligt eveneens niet in lijn met eerdere onderzoeken, waarin een macro effect is gevonden op attitudes. Verder blijkt uit de resultaten dat afkomst niet bepalend is voor de mate waarin contact met een autochtoon de attitudes ten opzichte van de Nederlandse samenleving beïnvloedt en zijn er geen verschillen tussen de afkomstgroepen gevonden in de effecten van de politieke gebeurtenis op het verband tussen contact en attitudes.

Uit meerdere resultaten is gebleken dat hoe hoger het opleidingsniveau is van een allochtoon is, des te positiever hij/zij over de samenleving is en dat hoe ouder een allochtoon is, hoe positiever hij/zij is over de samenleving. Doordat een hogere opleiding zorgt voor een positievere attitude jegens de samenleving, is beleid waarbij geïnvesteerd wordt in onderwijs voor allochtonen van belang. Een mogelijke verklaring voor het effect van leeftijd op de attitude ten opzichte van de Nederlandse samenleving, is dat allochtone jongeren wellicht vaker negatief in de media naar voren komen dan allochtone volwassenen. Als jongere allochtonen vaker negatief in het nieuws komen, kunnen individuen van deze groep zich, meer dan de oudere allochtonen, aangevallen voelen door deze negatieve aandacht. Hierdoor verzetten zij zich mogelijk meer tegen de maatschappij, wat tot een negatievere attitude jegens de samenleving zou kunnen leiden voor jonge allochtonen dan voor volwassen allochtonen.

Er zijn echter evenzeer een aantal kanttekeningen te plaatsen bij de methode en de theoretische veronderstellingen van het onderzoek. Hierdoor zijn mogelijk geen verbanden gevonden tussen contact en attitudes en is mogelijk geen effect van een politieke gebeurtenis gevonden op het verband tussen contact en attitudes. De eerste kanttekening heeft betrekking tot de operationalisering van de politieke gebeurtenis. In het interview is de vraag gesteld of de allochtone respondenten wel of niet anders zijn gaan denken over de verhouding tussen moslims en niet- moslims na de moord op Theo van Gogh. Denken dat de verhoudingen tussen groepen veranderd zijn, wil mogelijk niet per definitie zeggen dat allochtonen ook negatiever zijn geworden over de autochtone groep. Hierdoor zouden allochtonen niet minder waarde hechten aan contact met een autochtoon. Daarom is wellicht geen dempend effect gevonden van de politieke gebeurtenis op het verband tussen contact en attitudes. Bovenstaande redenering kan eveneens verklaren waarom er geen verschil van het effect van de moord op Theo van Gogh op het verband tussen contact en attitudes is gevonden tussen de islamitische groep en de niet- islamitische groep. Wanneer in het interview was gevraagd of de respondenten door de moord op Theo van Gogh negatiever zijn gaan denken over autochtonen, waren waarschijnlijk meer representatieve resultaten uit het onderzoek voortgekomen. Verder is aan de respondenten vrij direct naar de gevolgen van de moord op Theo van Gogh gevraagd. De moord was tevens een tamelijk recente gebeurtenis toen de vragen werden afgenomen. De vraag lag daarom

misschien nog te gevoelig bij de respondenten. Dit kan ervoor gezorgd hebben dat respondenten de vraag met enige voorzichtigheid hebben beantwoord.

Een laatste punt met betrekking tot de dataset is dat er zoals eerder is genoemd, veel uiteenlopende resultaten gevonden bij de verschillende afhankelijke- en onafhankelijke variabelen. De variabelen die politieke tevredenheid representeren konden niet samengevoegd worden. Dit gold ook voor de onafhankelijke variabelen hulp en raad. Dit betekent dat deze variabelen qua betekenis te veel van elkaar verschillen en dat de variabelen dus iets anders meten. Een verklaring hiervoor is bijvoorbeeld bij hulp en raad, dat hulp ook verkregen kan worden zonder het hebben van een sterke band. Raad wordt wellicht meer gegeven wanneer weldegelijk sprake is van een sterke onderlinge band tussen vrienden. De grote verschillen in betekenis van de variabelen heeft mogelijk grote gevolgen gehad voor de resultaten bij de verschillende onafhankelijke en afhankelijke variabelen. Kortom, de hypothesen hadden met meer representatieve vragen en met een andere operationalisatie wellicht bevestigd kunnen worden. Een suggestie voor vervolgonderzoek is dat dezelfde hoofdvraag met een meer passende en uitgebreide dataset wordt beantwoord.

De tweede kanttekening heeft betrekking tot de theorieën en de onderliggende mechanismen. In deze scriptie een vernieuwend onderwerp onderzocht. Er is namelijk de verwachting opgesteld dat attitudes ten opzichte van de (Nederlandse) etnische groep in verband staan met attitudes ten opzichte van de samenleving van die groep (in dit geval de Nederlandse samenleving). Wetenschappelijke verklaringen hiervoor ontbreken nog grotendeels. Wellicht zorgt meer contact met een autochtoon voor een positievere attitude jegens de autochtone groep, maar zorgt dit contact niet direct voor een positievere attitude ten opzichte van de samenleving in zijn geheel. De attitude jegens de samenleving omvat namelijk meer dan alleen tevredenheid over de (normen en waarden van de) autochtone groep. Er zijn veel andere aspecten die de algehele attitude ten aanzien van de samenleving kunnen bepalen, zoals de arbeidsmarkt, het onderwijs, de staatsinrichting etc. Doordat de attitude over de samenleving een uitkomst is van vele aspecten, is het mogelijk dat de houding jegens de autochtone groep niet bepalend is voor deze attitude. Een suggestie voor vervolgonderzoek is om voor allochtonen het effect van contact op attitudes ten opzichte van een andere etnische groep mee te nemen in het onderzoek. Door zo wel de houding jegens de ontvangende samenleving en de houding jegens de autochtone groep mee te nemen in vervolgonderzoek, kan onderzocht worden of een positieve attitude ten aanzien van de autochtone bepalend is voor een positieve attitude jegens de samenleving.

Een andere kanttekening met betrekking tot de theorie, heeft betrekking tot de mechanismen die ten grondslag liggen aan de redenering van het effect van een politieke gebeurtenis. In 2005 zouden allochtonen door het negatieve discours minder betekenis geven aan contact met autochtonen. Het is echter mogelijk dat de band met vrienden zo sterk is dat deze band de scheidingslijnen tussen de twee groepen overstijgt. Dit zou betekenen dat allochtonen zich bij een politieke crisis gebeurtenis niet door deze scheidingslijnen laten beïnvloeden en nog steeds evenveel betekenis geven aan contact met

autochtone vrienden dan wanneer geen sprake zou zijn van een politieke gebeurtenis. Kwalitatief vervolgonderzoek zou (door middel van diepte-interviews) meer inzicht kunnen geven in de invloed van een politieke gebeurtenis en sterkere scheidingslijnen tussen etnische groepen op vriendschappen tussen individuen van verschillende etnische groepen.

Tevens heeft de geslotenheid van een groep wellicht niet direct als gevolg dat allochtonen minder betekenis geven aan contact met een autochtone vriend. Dit is een mogelijke verklaring voor het gevonden resultaat dat afkomst niet bepalend is voor de mate waarin contact met een autochtoon de attitudes ten opzichte van de Nederlandse samenleving beïnvloedt. Zoals hierboven is beargumenteerd, overstijgt de vriendschap met een out-group lid mogelijk de invloed van de in-group. Als de geslotenheid van de in-group geen effect heeft op vriendschappen, zijn er hierdoor mogelijk geen verschillen gevonden tussen de verschillende afkomstgroepen in de betekenis die individuen van deze afkomstgroepen geven aan contact met autochtonen. Vervolgonderzoek zou over deze mechanismen meer duidelijkheid kunnen scheppen, door te kijken naar de invloed van geslotenheid op de betekenis die allochtonen geven aan contact.

Het is mogelijk dat allochtonen met een milde houding jegens de Nederlandse samenleving meer open staan voor contact met autochtonen. Vervolgonderzoek zou uit moeten wijzen of dit inderdaad het geval is. Tenslotte is een suggestie voor vervolgonderzoek om een voor- en nameting te gebruiken. Hiermee zou het verschil in het effect van een politieke gebeurtenis op het verband tussen contact en attitudes in een situatie waarin sprake was van politieke en maatschappelijke spanningen met betrekking tot etnische minderheden vergeleken kunnen worden met een periode waarin hiervan geen sprake is. Met een voor- en na meting kan eveneens de causaliteit van het verband onderzocht worden.

Ondanks het feit dat de hypothesen niet bevestigd konden worden, zijn er in dit onderzoek aanwijzingen gevonden dat er een effect is van een politieke gebeurtenis op het verband tussen contact en attitudes. Belangrijk is daarom dat er meer onderzoek komt naar het effect van macro sociale condities, zoals een politieke gebeurtenis, op het effect tussen contact en attitudes. Wanneer uit vervolgonderzoek blijkt dat een politieke gebeurtenis invloed heeft op de betekenis die wordt gegeven aan contact, kan dit namelijk grote implicaties hebben voor beleid met betrekking tot het verbeteren van interetnische attitudes. Beleid om individuen van verschillende etnische groepen door middel van interetnisch contact dichterbij elkaar te brengen, zou in tijden van maatschappelijke en politieke crisis dan nauwelijks of geen effect hebben op attitudes. Ander beleid is dan nodig, zoals beleid ter bevordering van de bewustwording van verschillende etnische groepen over het negatieve discours jegens etnische minderheden. Vooroordelen over andere etnische groepen zouden hierdoor kunnen worden verminderd. Alleen dan zou contact in tijden van negatieve aandacht jegens allochtonen kunnen leiden tot betere attitudes ten opzichte van de ontvangende samenleving.

Literatuur

- Allport, G.W. (1954). The effect of contact. In: The nature of prejudice (25th anniversary edition). New York: Basic Books. 261-281.
- Allport, G.W. (1979). The effect of contact. In: The nature of prejudice (25th anniversary edition). New York: Basic Books. 261-281.
- Andersen, M.L. & Taylor, F.H. (2007). *Sociology with infotrac: Understanding a diverse society, casebound*. Belmont, California: Wadsworth Pub Co.
- Boyle, M.K. (2009). The war on terror in American grand strategy. *International affairs*, 84, 1-20
- Brown, R. (2000). Social identity theory: past achievements, current problems and future challenges. *European Journal of Social Psychology*, 30, 745-778.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2012). *Bevolking; generatie, geslacht, leeftijd en herkomstgroepering, 1 januari*. Geraadpleegd op 5 april 2013, van www.statline.cbs.nl.
- Davies, K., Tropp, L.R., Aron, A., Pettigrew, T.F. & Wright, S.C. (2011). Cross-group friendships and intergroup attitudes: a meta analytic review. *Personality and Social Psychology Review*, 15, 332-351.
- Demant, F. (2005). Meer inpassing dan aanpassing. Over de culturele integratie van migranten in Nederland en Duitsland. *Migrantenstudies*, 21: 70-86.
- Gijsberts, M. & Dagevos, J. (2004). Concentratie en wederzijdse beeldvorming tussen autochtonen en allochtonen. *Migrantenstudies*, 20, 145-168
- Hofman, I. (2011). *Nederland in New York. Baas boven baas*. Universiteit Utrecht.
- Hulst, H., van (1997). *Morgen bloeit het diabaas: De Antilliaanse volksklasse in de Nederlandse samenleving*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Hylarides, P. (2005). Multiculturalism in the Netherlands and the Murder of Theo van Gogh. *Contemporary Review*, 286, 73-78.
- Inayat, Q. (2002). The meaning of being a Muslim: An aftermath of the twin towers episode. *Counseling Psychology Quarterly*, 15, 1-9.
- Jaspers, E., Londen, van E. & Lubbers, M. (2009). Een longitudinale studie naar veranderende etnocentrische reacties in Nederland. *Migrantenstudies*, 2, 1-22.
- Joyner, K. & Kao, G. (2005). Interracial relationships and the transition to adulthood. *American Sociological Review*, 70, 563-581.
- Kalmijn, M. (1998). Intermarriage and homogamy: Causes, patterns, trends. *Annual Review of Sociology*, 24, 395-421.

- Kempen, M.H.G. (2000). Andere bevolkingsgoepen. Verkregen op 28 maart 2013, van <http://dare.uva.nl/document/445311>.
- Kouzman, A. & Rozenhal, U. (1997). Crisis and Crisis Management: Toward Comprehensive Government Decision Making. *Journal of Public Administration and Research Theory*, 7, 277-304.
- Mahonen, T.A., Jasinskaja-Lahti, I. and Liebkind, K. (2011). The Impact of Perceived Social Norms, Gender, and Intergroup Anxiety on the Relationship Between Intergroup Contact and Ethnic Attitudes of Adolescents. *Journal of Applied Social Psychology*, 8, 1877–1899.
- Masgoret, M., Ward, C. (2006). An integrative model of attitudes toward immigrants. *International Journal of Intercultural Relations*, 30, 671-682.
- Martinovic, B. (2011). Informerele interetnische contacten in Nederland. *Migrantenstudies*, 2, 1-11.
- Martinovic, B., Tubergen, F. & Maas, I. (2009). Dynamics of interethnic contact: A Panel Study of Immigrants in the Netherlands. *European Sociological Review*, 25, 303-318.
- Noorloos, M., van. (2008). De Hofstadgroep voor het Haagse Hof: over de vrijheid van radicale uitingen in het publieke debat. *Delikt en Delinkwent*. 38, 475-498.
- Lange, S, de. & Art, D. (2011). Fortuyn versus Wilders: An Agency-Based Approach to Radical Right Party Building. *West European Politics*. 34, 1229-1249.
- List, van der G. (2013, April 13). Hengelen naar Moslims. Elsevier, pp 1.
- Pettigrew, T.F. (1998). Intergroup contact theory. *Annual review of psychology*, 49, 65-85.
- Pettigrew, T.F. & Tropp, L.R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of personality and social psychology*, 90, 5, 751-783.
- SCP, WODC, CBS (2005). Jaarrapport integratie 2005. Verkregen op 15 maart 2013. van [http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2005/Jaarrapport Integratie 2005](http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2005/Jaarrapport_Integratie_2005).
- Shadid, W. (2005). Berichtgeving over moslims en de islam in de westerse media: Beeldvorming, oorzaken en alternatieve strategieën. *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 4, 1-17.
- Raub, W., Buskens, V. & Assen van, M.A.L.M. (2011). Micro-macro links and microfoundations in Sociology. *The journal of mathematical sociology*, 35, 1-25.
- Reed, S. (2002). The Aftershock of Pim Fortuyn's Fall. *Buinness Week Online*.0:1.
- Rover, de M. (2012). De moord op Theo van Gogh: aanslag op de Nederlandse identiteit? Een

discoursanalyse van het Nederlandschap als identiteit in de geschreven media na de moord op Theo van Gogh.

Scheepers, P., Gijsberts, M. & Coenders, M. (2002). Ethnic exclusionism in European countries: Public opposition to civil rights for legal migrants as a response to perceived ethnic threat. *European sociological review*, 18, 17-34.

Bijlage 1. Tabellen

Tabel 1. *Regressieanalyses met als afhankelijke variabelen: invloed regering, eigen belang ministers, zorg voor welvaart en algemene tevredenheid (hypothese 1a)*

	Model 1: Invloed regering		Model 2: Eigenbelang ministers		Model 3: Zorg voor welvaart	
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
Onafhankelijke variabele						
Het hebben van een autochtone vriend	.067	.161	.184	.153	.068	.152
Controle variabelen						
Geslacht	-.052	.081	-.078	.074	.044	.021
Leeftijd	-.005	.023	.056**	.021	.017*	.012
Gezinsinkomen	.000	.013	.009	.012	-.014	.004
Aantal jaar verblijf NL	.000	.005	-.001	.004	-.020**	.022
Hoogste opleiding in NL	.089***	.024	.040	.022	.044	.021
<i>Religie (Christelijk ref.)</i>						
Hindoestaan	.130	.152	.120	.141	-.156	.141
Islam	-.051	.092	.037	.085	.041	.085
Overig	.228	.368	.405	.335	-.358	.341

Noot. *p < 0.05 ** p < 0.01 ***p < 0.001

Tabel 2. *Regressieanalyses met interactievariabele en als afhankelijke variabelen: invloed regering, eigen belang ministers, zorg voor welvaart en algemene tevredenheid (hypothese 1b)*

	Model 1: Invloed regering		Model 2: Eigenbelang ministers		Model 3: Zorg voor welvaart	
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
Onafhankelijke variabele						
Het hebben van een autochtone vriend	.158	.191	.125	.180	.059	.179
Anders gaan denken door moord Theo van Gogh	.387	.395	-.209	.375	-.314	.365
Interactievariabele						
NL-vriend * Theo	-.415	.405	.203	.384	.129	.374
Controle variabelen						
Geslacht	-.020	.086	-.102	.079	-.064	.079
Leeftijd	-.007	.024	.049*	.022	.038	.022
Gezinsinkomen	.001	.014	.004	.013	.018	.013
Aantal jaar verblijf NL	.000	.005	.000	.005	-.014*	.005
Hoogste opleiding in NL	.085**	.025	.037	.023	-.017	.023
<i>Religie (Christelijk ref.)</i>						
Hindoestaan	.050	.161	.107	.149	-.116	.149
Islam	-.056	.098	.081	.090	.042	.090
Overig	.229	.371	.448	.337	-.325	.341

Noot. *p < 0.05 ** p < 0.01 ***p < 0.001

Tabel 3. *Regressieanalyses met als afhankelijke variabelen: invloed regering, eigen belang ministers, zorg voor welvaart en algemene tevredenheid (hypothese 2a)*

	Model 1: Invloed regering		Model 2: Eigenbelang ministers		Model 3: Zorg voor welvaart	
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
Onafhankelijke variabelen						
NL-vriend frequentie	.027	.033	.079**	.030	-.024	.030
NL-vriend hulp	.063	.092	-.022	.085	.050	.086
NL-vriend raad	.143	.095	.197*	.087	.021	.088
Controle variabelen						
Geslacht	-.042	.084	-.067	.077	-.026	.077
Leeftijd	-.006	.024	.047*	.021	.041	.022
Gezinsinkomen	-.005	.014	.014	.013	.019	.013
Aantal jaar verblijf NL	.001	.005	.000	.005	-.012*	.005
Hoogste opleiding in NL	.090***	.024	.036	.022	-.021	.022
<i>Religie (Christelijk ref.)</i>						
Hindoestaan	.150	.158	.180	.146	-.145	.147
Islam	-.058	.095	.024	.087	.023	.088
Overig	.185	.368	.392	.336	-.409	.342

Noot. *p < 0.05 ** p < 0.01 ***p < 0.001

Tabel 4. *Regressieanalyses met interactievariabelen en als afhankelijke variabelen: invloed regering, eigen belang ministers, zorg voor welvaart en algemene tevredenheid (hypothese 2b)*

	Model 1: Invloed regering		Model 2: Eigenbelang ministers		Model 3: Zorg voor welvaart	
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
Onafhankelijke variabelen						
NL-vriend frequentie	.017	.042	.116**	.038	-.017	.037
NL-vriend hulp	.118	.119	.045	.109	.125	.109
NL-vriend raad	.145	.122	.279*	.111	.175	.111
Anders gaan denken door moord Theo van Gogh	.080	.289	.475	.263	.098	.263
Interactievariabelen						
Frequentie contact * Theo	-.007	.076	-.096	.069	.021	.069
NL-vriend hulp * Theo	-.221	.212	-.322	.194	-.185	.194
NL-vriend raad* Theo	-.009	.224	-.200	.204	-.427*	.204
Controle variabelen						
Geslacht	.003	.089	-.091	.081	-.055	.081
Leeftijd	-.009	.025	.042	.023	.039	.023
Gezinsinkomen	-.004	.015	.011	.013	.023	.013
Aantal jaar verblijf NL	.001	.005	.000	.005	-.012*	.005
Hoogste opleiding in NL	.087**	.026	.034	.024	-.018	.023
<i>Religie (Christelijk ref.)</i>						
Hindoestaan	.076	.168	.189	.154	-.079	.155
Islam	-.068	.101	.086	.092	.033	.092
Overig	.187	.372	.448	.336	-.357	.341

Noot. *p is < 0.05 ** p < 0.01 ***p < 0.001

Tabel 5. *Het verschil tussen islamitische en niet-islamitische minderheden op de variabele 'mensen zoals ik hebben geen invloed op de NL regering'*

Mensen als ik hebben geen invloed op NL-regering * Islamitische minderheden				
		Islamitische minderheden		Totaal
		Turken en Marokkanen	Surinamers en Antillianen	
Mensen als ik hebben geen invloed op NL-regering	Helemaal mee eens	288 (287,4)	260 (260,6)	548
	Mee eens	579 (566,4)	501 (513,6)	1080
	Niet mee eens \ niet mee oneens	227 (227,1)	206 (206,9)	433
	Niet mee eens	506 (492,6)	434 (447,1)	940
	Helemaal niet mee eens	65 (91,2)	109 (82,8)	174

Tabel 5. *Het verschil tussen islamitische en niet-islamitische minderheden op de variabele 'NL-regering doet voldoende voor welvaart voor mensen als ik'*

NL-regering doet voldoende voor welvaart voor mensen als ik * Islamitische minderheden				
		Islamitische minderheden		Totaal
		Turken en Marokkanen	Surinamers en Antillianen	
NL-regering doet voldoende voor welvaart voor mensen als ik	Helemaal niet mee eens	214 (213,9)	190 (190,1)	404
	Niet mee eens	539 (526,3)	455 (467,8)	994
	Niet mee eens \ niet mee oneens	327 (354,2)	342 (314,8)	669
	Mee eens	530 (520,4)	453 (462,6)	983
	Helemaal mee eens	56 (51,4)	41(45,6)	97

Tabel 6. *Regressieanalyses met interactievariabelen (afkomst) en als afhankelijke variabelen: invloed regering, eigenbelang ministers, zorg voor welvaart en algemene tevredenheid (hypothese 4a).*

	Model 1: Invloed regering		Model 2: Eigenbelang ministers		Model 3: Zorg voor welvaart		Model 4: Algemene tevredenheid	
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.		
Onafhankelijke variabelen								
NL-vriend frequentie	.030	.040	.085*	.036	-.054	.036	-.070	.049
NL-vriend hulp	.106	.120	-.095	.112	.001	.112	.087	.150
NL-vriend raad	.122	.123	.253*	.114	.029	.114	.083	.154
Dummyafkomst	-.435	.318	-.048	.293	-.324	.294	-.073	.403
Interactievariabelen								
Frequentie contact * afkomst	-.044	.066	-.060	.060	.039	.060	.077	.081
NL-vriend raad * afkomst	.026	.185	-.151	.171	-.056	.172	-.070	.233
NL-vriend hulp* afkomst	-.114	.179	.188	.167	.094	.167	-.230	.228
Controle variabelen								
Geslacht	-.052	.080	-.076	.075	-.013*	.075	-.080	.101
Leeftijd	-.015	.023	.037	.021	.042	.021	.117***	.029
Gezinsinkomen	.002	.014	.011	.013	.023	.013	-.005	.017
Aantal jaar verblijf NL	.002	.005	.001	.004	-.011*	.005	-.009	.006
Hoogste opleiding in NL	.083***	.023	.032	.021	-.029	.021	-.031	.028
<i>Religie (Christelijk ref.)</i>								
Hindoestaan	.135	.168	.183	.146	-.136	.146	.131	.201
Islam	-.598**	.101	-.178	.202	-.184	.203	.193	.282
Overig	-.040	.372	.318	.344	-.364	.333	.215	.445

Tabel 7. Regressieanalyses met de islamitische- en niet-islamitische groep apart genomen, met interactievariabelen en als afhankelijke variabelen: invloed regering, eigenbelang ministers en zorg voor welvaart (hypothese 4b).

	Model 1a: Eigenbelang ministers <i>Niet- Islamitische groep</i>		Model 1b : Eigenbelang ministers <i>Islamitische groep</i>		Model 2a: Invloed regering <i>Niet- Islamitische groep</i>		Model 2b: Invloed regering <i>Islamitische groep</i>		Model 3a: Zorg voor welvaart <i>Niet-islamitische groep</i>		Model 3b: Zorg voor welvaart <i>Islamitische groep</i>	
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
Onafhankelijke variabele												
Frequentie contact	.075	.061	.093*	.046	-.025	.069	.018	.049	.026	.061	-.067	.044
NL-vriend hulp	-.033	.164	-.015	.141	-.017	.185	.142	.149	.105	.167	.139	.139
NL-vriend raad	.287	.166	.292	.144	.226	.187	.108	.152	.287	.170	.063	.141
Anders gaan denken door moord Theo van Gogh	.479	.379	.125	.350	.086	.434	.084	.372	.687	.388	-.260	.339
Interactievariabelen												
Frequentie * Theo van Gogh	-.164	.110	.003	.086	-.057	.128	.022	.091	-.133	.113	.094	.084
NL-vriend hulp * Theo van Gogh	-.003	.263	-.425	.277	-.152	.300	-.203	.289	-.202	.269	-.225	.269
NL-vriend raad* Theo van Gogh	-.172	.277	-.137	.286	-.003	.316	-.099	.302	-.802**	.282	-.051	.281
Controle variabelen												
Geslacht	.035	.118	.035	.108	.125	.134	-.063	.113	-.037	.121	-.057	.105
Leeftijd	.011	.032	.011	.031	-.035	.037	-.002	.032	.003	.033	.072*	.030
Gezinsinkomen	.008	.018	.008	.021	.003	.021	.013	.022	.038*	.018	.008	.020
Aantal jaar verblijf NL	.000	.007	.000	.007	-.001	.008	.005	.007	-.013	.007	-.011	.007
Hoogste opleiding in NL	.084*	.040	.084*	.027	.088*	.045	.087**	.029	-.021	.040	-.021	.026
<i>Religie (Christelijk ref.)</i>												
Hindoestaan	.229	.152	.229	1.254	.116	.171	-2.360	1.328	-.062	.155	1.175	1.242
Islam	-.089	.240	-.089	.507	-.739**	.275	-.816	.537	-.035	.248	-.776	.503
Overig	.205	.408	.205	.754	-.001	.467	-.350	.800	-.066	.396	-1.440	.748

